

Integrerad landskapskaraktärsanalys, Trollhättan.

TILLHÖRANDE FÖRDEJUPAD ÖVERSIKTSPLAN FÖR TROLLHÄTTANS LANDSBYGDER OCH SMÅTÄTORTER

RADAR ARKITEKTUR
2024.08.30 **RADAR**

**Trollhättans
Stad**

PÅ UPPDRAG AV

Trollhättan Kommun
Gårdhemsvägen 9
461 32 Trollhättan
Kontaktperson:

Emelié Hassel, planarkitekt, projektledare Fördjupad översiktsplan för Trollhättans landsbygder och småtätorter
Sigrid Brothén, planarkitekt

RADAR

KONSULTGRUPP

Radar arkitektur & planering AB
Surbrunnsgatan 6
411 19 Göteborg
031-10 98 90
kontoret@radar-arkplan.se

TEAM

Tobias Noborn, Uppdragsansvarig, planeringsarkitekt
Anna-Karin Sintorn, Landskapsarkitekt
Daniel Eriksson, Landskapsarkitekt
Caisa Olander, Planeringsarkitekt, GIS

EXPERTIS

Marie Odenbring Widmark, antikvarie och samordnare, Kulturförvaltningen, Västra Götalandsregionen
Robin Eriksson, landskapsantikvarie, Kulturförvaltningen, Västra Götalandsregionen

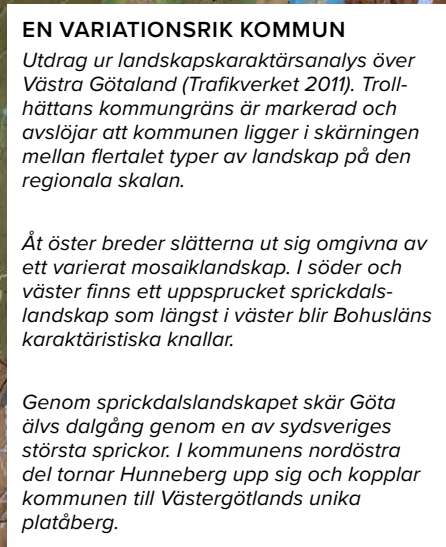
OMSLAGSFOTO

Ulrika Eliasson, Radar

Dokumentversion 1.0

Innehåll

Inledning.....	5
Del 1: Karaktärisering av landskapet.....	6
Metodik	7
Landskapets form.....	8
Landskapets ekologi	10
Landskapets tidsdjup.....	12
Landskapstyper	16
1. Öppet slättlandskap	18
2. Storskaligt dalgångslandskap	22
3. Småskaligt dalgångslandskap.....	26
4. Småskaligt flackt mosaiklandskap	28
5. Myrrikt flackt skogslandskap	32
6. Måttligt kuperat sprickdalslandskap.....	34
7. Godslandskap.....	38
8. Älvdalslandskap.....	40
Del 2: Anspråk i landskapet.....	42
Inledning, del 2.....	43
Anspråk i landskapet	44
Värden och rekommendationer inom landskapstyper.....	46
1. Öppet slättlandskap	46
2. Storskaligt dalgångslandskap	47
3. Småskaligt dalgångslandskap.....	48
4. Småskaligt flackt mosaiklandskap	49
5. Myrrikt flackt skogslandskap	50
6. Måttligt kuperat sprickdalslandskap.....	51
7. Godslandskap.....	52
8. Älvdalslandskap.....	53
Källor	54

Inledning

Den här integrerade landskapskaraktärsanalysen (ILKA) fördjupar kunskapen om geografin inom Trollhättans kommun. Analysen ger en nulägesbild av landskapet – så här ser det ut – men ger också berättelsen om varför det ser ut som det gör och berättar om landskapets form, dess tidsdjup och ekologiska funktioner.

Syftet med landskapskaraktärsanalysen är att ge en tydlig bild av landskapets känslighet, potential och utvecklingstendenser, och att vara ett underlag till den kommande styrdokument och beslutsfattande. Avgränsningen är hela kommunens yta förutom tätorten Trollhättan.

Landskapstypernas känslighet och potential kan användas som vägledning i planering av områdena – kan utvecklingen av kommunen samtidigt stärka landskapets kvaliteter för en långsiktigt hållbar utveckling?

Landskapskaraktärsanalysen är uppbyggd i två delar. Den första delen innefattar en beskrivning av identifierade landskapstyper inom kommunen samt känslighet och potential inom dessa.

Del två innefattar nya anspråk i landskapet och ger rekommendationer angående dessa. Anspråken kan vara storskaliga eller småskaliga och påverkar landskapstyperna olika beroende på anspråket och landskapets beskaffenhet.

Landskapskaraktärsanalysens rekommendationer och berättelse om landskapet kan användas för en medveten utveckling inom kommunen sett ur ett landskapsperspektiv. På så sätt kan den vara en utgångspunkt i allt från riktlinjer i översiktsplan till överväganden i bygglovsärenden.

Del 1:

Karaktärisering av landskapet

Metodik

För att få kunskap om landskapet har en integrerad landskapskaraktärsanalys (ILKA) genomförts på den kommunala skalnivån för Trollhättan. Med "landskap" menas en samlad beskrivning av helheten där naturmiljö ingår tillsammans med landskapets historiska framväxt och upplevelsebara aspekter knutna till landskapets form.

Vad är ILKA?

En integrerad landskapskaraktärsanalys är ett tvärfackligt underlag om landskapets känslighet, potential och utvecklingstendenser. Kunskapen om landskapet underlättar beslut i framtida projekt eller planer och anpassningar av tillägg i landskapet.

Analysen inleds med en s.k. befarung – en gemensam fältresa i aktuella områden. Därefter görs en karaktärisering där landskapet delas in i landskapstyper och karaktärsområden samt tematiska studier som beskriver varför landskapet ser ut och fungerar som det gör. Resultatet är en samlad bedömning av landskapet, där landskapstypernas känslighet, potential och utvecklingstendenser beskrivs.

Metoden utgår från den Europeiska landskapskonventionen (2000). Landskapskonventionen erkänner att landskapet är en viktig del av människornas livskvalitet överallt – *"i stadsområden och på landsbygden, i såväl vanvårdade områden som områden med hög kvalitet, såväl vardagliga områden som områden som anses vara särskilt vackra."*

Metodik

Landskapskaraktärsanalysen hanterar hela landskapet enligt landskapskonventionen utan några vita fläckar – även områdena mellan utpekade värdeområden för natur- och kulturmiljö ingår i den helhet som utgör landskapet. Denna analys beskriver landskapet utifrån karaktär och funktion

där karaktären är de byggstenar och landskapselement som bygger upp en särskild identitet och karaktär. Funktioner avser ekologiska, sociala och kulturella samband inom och mellan landskapstyper.

Befaring

För att tillsammans förstå landskapet och dess sammanhang genomförs en befarung, en fältresa. Detta sker tidigt i processen för dels kunna karaktärisera landskapet, dels för att befaringsdeltagarna gemensamt ska kunna prata om landskapet och därmed skapa sig en gemensam bild och grund för att kunna ta arbetet vidare framåt.

Tematiska studier

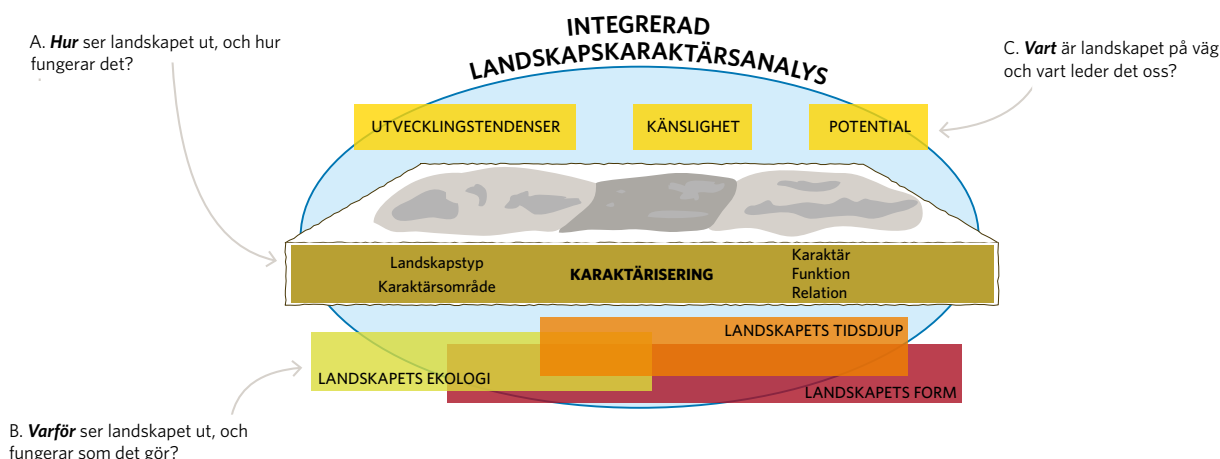
Kunskap kring förståelsen för landskapet kan hämtas ur underlag som ofta finns temavis kring landskapets form, ekologi och tidsdjup. Sådan kunskap hjälper till att förklara företeelser i landskapet som bygger karaktär och identitet. Den förklarar hur vår tid hänger ihop med tidigare generationers nyttjande av landskapet för sina liv och verksamheter.

Karaktärisering

Landskapet i Trollhättans kommun delas in och beskrivs i landskapstyper och karaktärsområden. Varje landskapstyp har en egen karaktär som skiljer det från omgivande landskapstyper. Karaktärsområden avser specifika delar av landskapet som klassas som någon av landskapstyperna.

Känslighet & potential

Landskapet är i ständig förändring. Genom att beskriva känslighet och potential för landskapstyperna ges en ledning till planerare, tjänstepersoner och politiker om hur kunskapen om landskapet kan styra beslut om fortsatt utveckling.

Landskapets form

Där de stora vattenfallen längs Göta älv fanns blev transporterna längs vattenvägen tvungna att lastas om innan slussarnas tid. Här fanns även en stor potential för energiutvinning. Vattenfallen finns här på grund av en förändring i berggrunden och därmed också en förändring i landskapets form. Landskapet har på så sätt varit viktigt för Trollhättans framväxt som stad och kommun på gränsen mellan slätten i norr och öster och sprickdalslandskapet i söder och väster.

I skärningen mellan landskapstyper

I Trollhättans kommun möts flera tydliga storskaliga landskapstyper, se kartan på sidan 4. Det är framför allt Västgötaslätten i öster med omgivande uppbrutna mosaiklandskap; dels ett sprickdalslandskap i söder och väster som övergår i Bohuskusten längst i väster; dels Göta älvs dalgångslandskap som präglar bygderna i Trollhättan och söder om. Detta ger upphov till ett mycket varierat landskap. Det erbjuder historiskt, liksom idag, stora möjligheter att nyttjas, utvecklas och vidmakthållas för att kunna erbjuda sina medborgare och besökare en uppsjö av upplevelser av landskapet.

Berggrunden formar Trollhättan

Jordartskartan visar framför allt två färger – rött och gult. Det röda är berg med ett mycket tunt lager jord. Det gula är sedimentjordar, främst lera och silt avsatta under och efter inlandsisens avsmältning. I princip hela kommunen ligger under den högsta kustlinjen – den nivå som havet stod på som högst efter inlandsisens avsmältning, se karta på sidan 13. Här har jorden därför spolats av höjdområdena och kunnat sedimentera på gammal havsbotten däremellan.

Hur berggrunden för många hundra miljoner år sedan har spruckit upp utgör grunden för det landskap vi kan uppfatta idag. Genom kommunen dominerar sprickriktningar parallella med Göta älv som följer ett storskaligt mönster genom Västsverige. I väster är dessa sprickor relativt stora, med Göta älv som är unik för Sydsverige i sin storlek. I öster är sprickorna småskaliga och lämnar många små ryggar uppstickande ur slätt- och mosaiklandskapen.

Mellan områdena med berg återfinns sedimentjordar. Storleken på dessa ytor beror också på underliggande berggrund. På Gärdhemsslätten har stora ytor kunnat bildas, i Slumpåns breda spricka har också sediment avsatts i en tydlig dalgång i omgivande sprickdalslandskap. Dessa sprickdalslandskap domineras av skog och här återfinns kommunens tre populära sjöar – Trehörningen, Gravlången och Öresjö.

Slätten och platåberget

Kommunens nordöstra del utgörs av Gärdhemsslätten, som är en förlängning av jordbruksmarkerna på den plana berggrundsytan runt Skaraslätten – det subkambriska peneplanet. Här har sedimentära jordarter avsatts efter inlandsisens avsmältning – leror och silt, och bitvis sand.

Slätten avgränsas av Hunneberg med dess lodräta sidor, som bidrar med ett starkt formelement i kontrast till den omkringliggande slätten. Hunneberg är ett av Västergötlands karaktäristiska platåberg. Berggrunden är unik och visar att denna del av landet tidigare varit täckt av många lager berggrund. Överst på platåbergen finns en kapp av hård diabas. Där under återfinns alunskiffer och sandsten ovan urbergsgrunden i botten. Diabasens hårda täcke har förhindrat den underliggande berggrunden att erodera och det ca 90 meter höga berget står ut. I Halle- och Hunneberg återfinns inte lerskiffer och kalksten som i Västergötlands övriga platåberg.

Slumpåns dalgång är en större spricka i berggrunden där sedimentära jordarter också avsatts. Kornsammansättningen i jordarna har fått Slumpån med biflöden att skära ner sig genom sedimenten i djupa raviner. Ravinlandskapet är av riksintresse för naturvård. Dalgången sluttar mot väster. Vid Upphärad, ligger marken ca 70 meter över havet medan Göta älv i västra delen ligger under 10 meter över havet.

Vattnet i landskapet

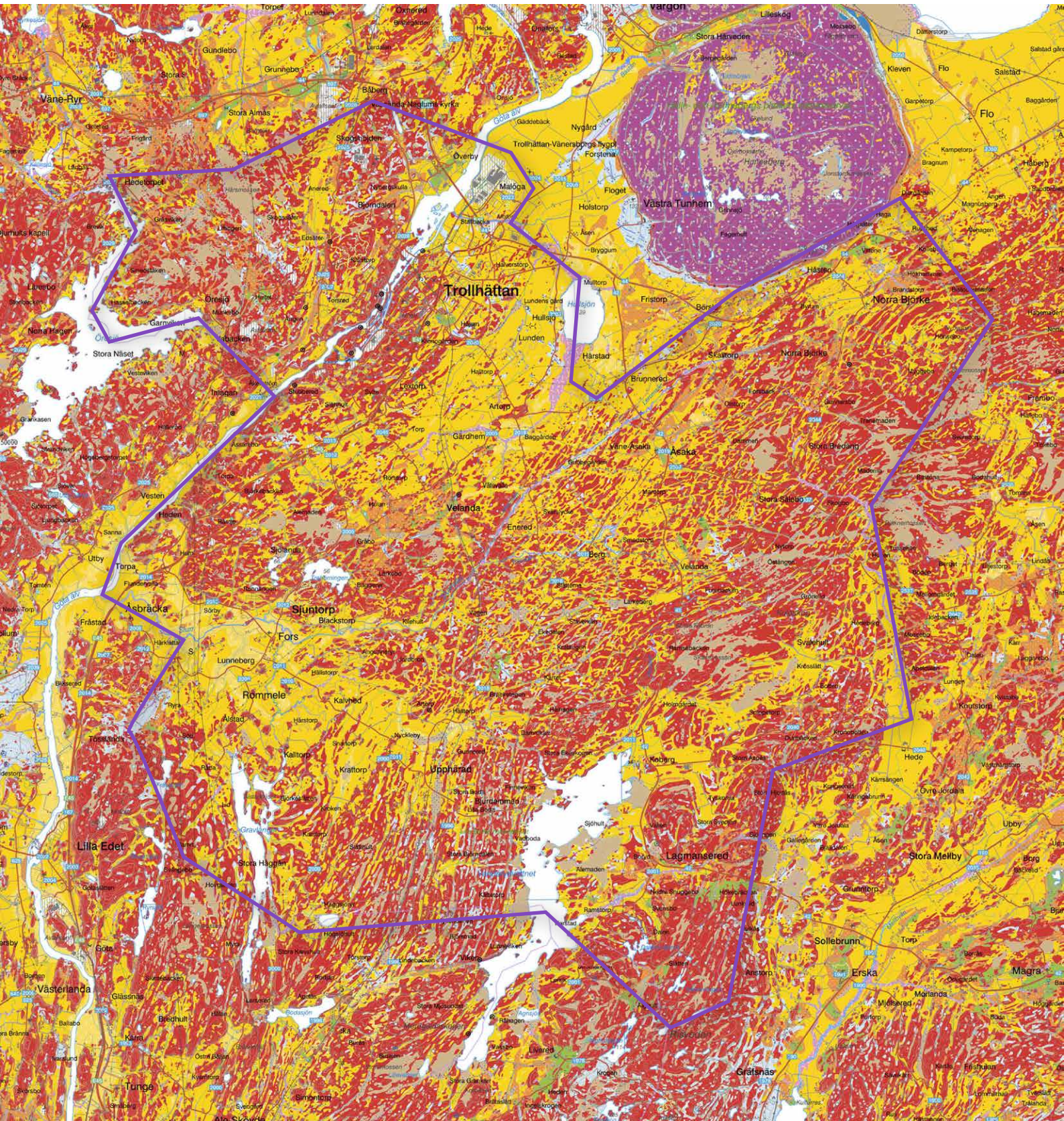
Nästan hela kommunen ligger inom Göta Älvs avrinningsområde. De västligaste delarna kring Öresjö ligger i Bäveåns avrinningsområde med utlopp i Byfjorden vid Uddevalla. Göta älv utgör en tydligt definierad, ofta brant dalgång genom kommunen. Dess branta sidor är på vissa ställen 60 meter ovan vattenytan.

Det största tillflödet till Göta älv inom kommunen kommer från Slumpån. Lerumsån och Visslaån bildar Slumpån där de rinner samman sydost om Velandå. De båda åarna meandrar genom ett mosaiklandskap som bryts upp av den uppskurna berggrunden i området.

Edsättersdalen är en dalgång strax väster om Trollhättans tätort. Dalgången är ett jordbrukslandskap tydligt avgränsat av skogen i öster och väster. Från dalgången rinner mindre bäckar både norr och söder ut.

Göta Älv, Slumpån och Edsättersdalen är tillräckligt stora och tydliga för att uppfattas som egna landskapsrum, varför de i denna rapport har fått utgöra egna landskapstyper.

berg	mosse och torv
morän	lera och silt
isälvsediment	Svåmsediment, ler-silt
sand och grus	diabas

Jordartskartan över Trollhättans kommun domineras av rött och gult. Det röda är berg med ett mycket tunt lager jord. Det gula är sedimentjordar, främst lera och silt avsatt under och efter inlandsisens avsmältning. Ungefärlig kommungräns i lila. Källa SGU.

Landskapets ekologi

Trollhättans kommun innehåller en variationsrik natur. Allt från öppna slättlandskap till skogsbeklädda bergsbranter förekommer. Genom kommunen rinner även ett antal vattendrag som genom sina stränder och öppna vatten bidrar till en omväxlande naturmiljö. Ekologin är beroende av sitt omgivande landskap och landskapet är ibland även beroende av sin ekologi. Därför kan landskapets biologiska värden presenteras i samma uppdelning av landskapstyper som karaktäriseringen fastlagt.

Landskapsekologi

I Landskapsekologisk analys av Trollhättan, Ecocom (2015) lyft landskapsskalan fram som den enda skalan där man kan arbeta med att på ett optimalt sätt uppnå miljömålen. Till skillnad från beståndsskalan är det i landskapsskalan möjlig att uppnå en naturvård som är optimal för alla arter. Detta eftersom om man arbetar med bestånd av en eller ett fåtal arter så missgynnar det alltid andra arter medan i landskapsskalan arbetar man med större områden, och kan därför skapa flertalet habitat som gynnar ekologin på ett övergripande sätt. Karta ur analysen finns på högra sidan av uppslaget.

Jordbrukslandskapet

Odlingsmarkerna på Gärnhemsslättens fullåkersbygd innehåller ingen stor variation av biologisk mångfald. Det är i randzonerna mellan åkermarken och andra landskapselement som det öppna slättlandskapet har sina högsta naturvärden. Vid åkerholmar, betesmarker och impediment finns till exempel små rester kvar av de grupper bland växter och djur som var betydligt vanligare i det äldre odlingslandskapet. Hullsjön utgör en ekologisk oas mitt bland åkermarken. Sjön och de omgivande stränderna är viktiga för fågellivet men utgör också genom sina tillflöden och utloppet via Stallbackaån betydelsefulla ekologiska korridorer i landskapet. Vattendragen och impedimenten utgör spridningsvägar för både flora och fauna. Dess västra sida anges i den landskapsekologiska analysen utgöra högsta naturvärde för det som klassificerats under rubriken gräsmarker. Även gräsmarkerna i Slumpåns dalgång har tilldelats högsta värde. Vattendragen och impedimenten i odlingslandskapen runt Hullsjön och Slumpån utgör ekologiska spridningskorridorer för både flora och fauna. Det är viktigt att dessa inslag får finnas kvar på slätten som annars riskerar mista ekologiska värden genom att populationer av arter blir isolerade. Om man studerar kartmaterial från den Landskapsekologiska analysen (Ecocom 2015) kan man notera att gräsmarker med höga naturvärden ofta ligger nära samlad bebyggelse. En bostadsnära kvalitet att värna om.

Myrmarken

Mossar och myrar är så gott som alltid omgivna av barr- och blandskogar. Enligt Landskapsekologisk analys finns två områden som har högsta naturvärde, Skäremossen och Långemossen belägna i Kuleskog i kommunens östra del samt Härsmossen och dess närliggande mossar i kommunens nordvästra del. Mossarna ligger ofta utspridda i landskapet varför det inte kan ske något större ekologiskt utbyte mellan dem, undantaget är just de myrar som har bedömts ha högsta naturvärde i landskapsekologiska analysen av Trollhättan. Dessa ligger nära varandra och bildar således ett ekologiskt samband vilket höjer naturvärdena. Det finns även två områden som klassas ha höga naturvärden. Djäknemossen och Jutemossen i kommunens nordöstra del, samt Glösemossen och Hökemossen belägna nordväst om sjön Trehörningen.

Skogslandskap

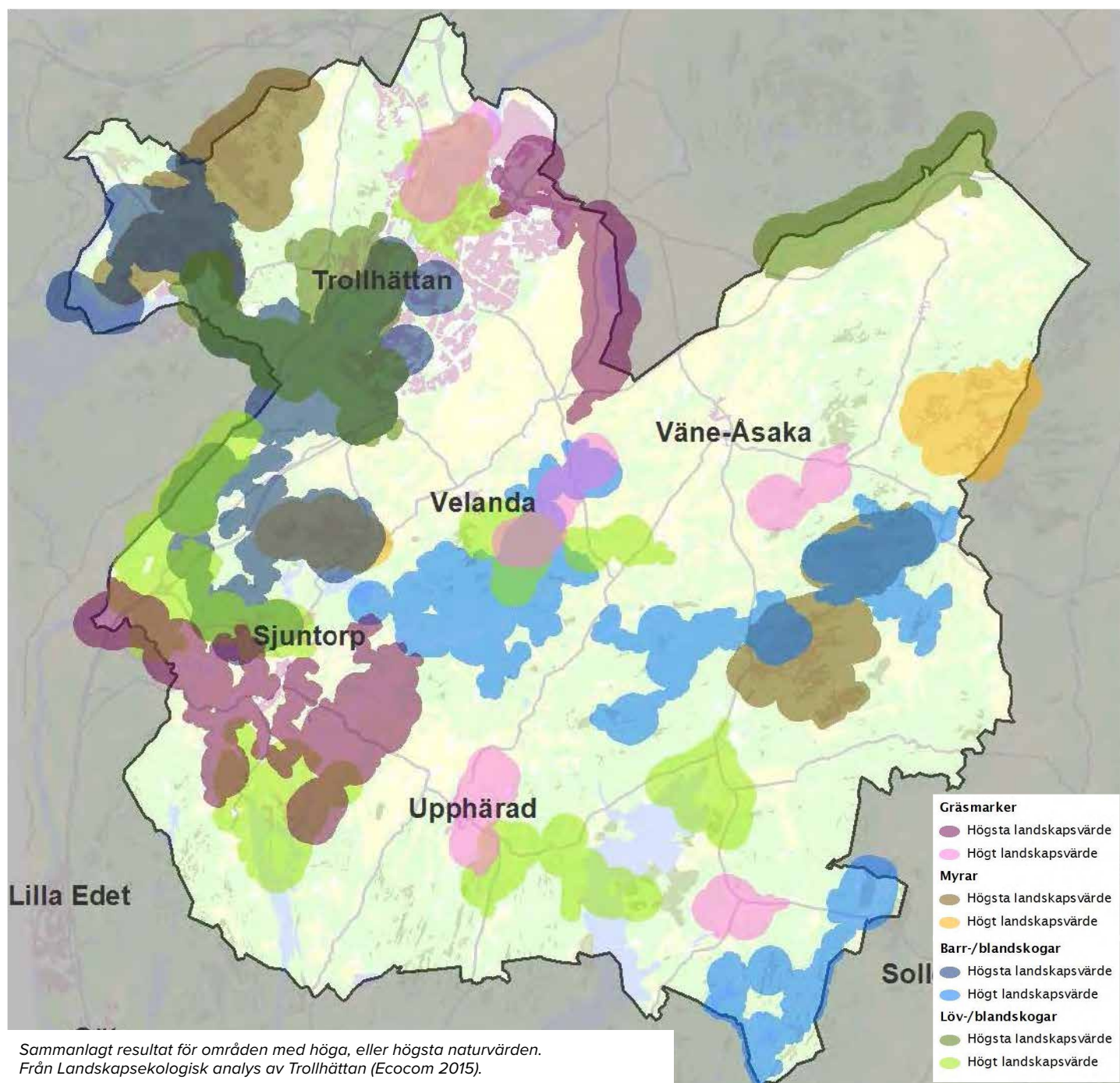
Av de naturtyper som ingår i den landskapsekologiska analysen är skogsmarken den som upptar störst yta. I Trollhättan finns både värdefulla barr-/blandskogar och löv-/blandskogar.

De värdefulla barr-/blandskogarna är spridda i kommunen, se karta till höger. De värdefulla löv-/blandskogarna är i huvudsak knutna till Göta älvs och Slumpåns omgivning, ner mot Gravlången och kring Koberg. Även områden i mosaiklandskapet kring Velanda står ut i analysen, samt Hunnebergs rasbranter.

I skogslandskapen är konnektiviteten, alltså hur bra naturområdena hänger ihop, hög jämfört med andra naturtyper. Detta borgar för livskraftiga naturmiljöer.

Vattenknuten ekologi

Områden med höga naturvärden sammanfaller ofta med vattenanknutna miljöer. Längs Göta älvs dalgång finns värdefulla skogsområden och gräsmarker. Längs Slumpån finns värdefulla gräsmarker och lövskogar. Längs Lerumsån och Slumpån söder om Velanda och i områdena runt Velanda säteri finns både värdefulla skogsmarker och gräsmarker. Värdefulla barrskogar finns i samband med de värdefulla myrmarkerna och deras vattenrika miljöer.

Slumpåns dalgång, där naturtyperna gräsmark, lövskog och barrskog samexisterar. Det ger ett ekologiskt värdefullt landskap.

Landskapets tidsdjup

Landskapet är inte bara det man ser vid en hastig blick. Det rymmer också ett stort tidsdjup och bär på berättelser om framväxten av det som idag är Trollhättans kommun, om naturgeografiska förutsättningar och människans nyttjade av dessa.

Dagens landskap runt Trollhättan ser ljuset för ca 10 000 år sedan då den senaste inlandsisen drar sig tillbaka. Isen och vattnet lämnar efter sig långsträckta moränryggar och leriga dalgångar. Här och var syns berggrunden. De första människorna levde nära vattendragen. Deras bosättningar syns inte i dagens landskap men fynd av redskap av flinta kan visa var de bodde, exempelvis Flintön i Göta älv är en sådan plats.

Runt 4 000 f.Kr. börjar människorna bedriva jordbruk och blir mer bofasta och påverkan på landskapet blir större. Spåren efter dem går att se i de stenkammargravar som ligger kvar på moränavsatser och skogbekläddas kullar. Vid Sjöskullen i Upphärad finns en potatiskällare som är inrymd i just en sådan stenkammargrav – återbruk som visar på det stora tidsdjupet och den långa kontinuiteten i dagens kulturlandskap. Andra lämningar från stenåldersbefolkningen är lösa fynd av redskap som kan ligga helt skilda från dagens odlade landskap.

Under bronsålder blev bosättningarna mer permanenta. Betande boskap bidrar till ett öppet och lövskogsrikt landskap, liknande det vi kan se idag vid exempelvis Kalltorp. Spår av bronsålderns människor går främst att se i gravskicket, med rösen helt byggda av sten och ofta placerade så att de skulle synas vida omkring. Skalltorpsröset i Väne–Åsaka är kommunens mäktigaste exempel.

Under järnåldern blev klimatet kallare och boskapen fick stallas under vintern. Gräs och löv samlades och torkades och sparades som vinterfoder, ången som markslag var skapad. Som en bieffekt kunde man nu enklare samla in gödseln för att sedan lägga den på åkrarna. Förändringen påverkade landskapet på många sätt. Tidens bosättningar låg i närheten av de bördiga lerslätterna som gav bra bete och slåttermöjligheter. Nu lades grunden till bebyggelselägen som på många platser varit desamma fram till den agrara revolutionen och jordbruksskiftena på 1800-talet, på vissa platser fram till idag. Detta går att se då järnålderns gravfält kan återfinnas i anslutning till dagens gårdar. Spår av äldre åkerbruk, fossil åkermark, återfinns på lättarbetade jordar i högre terrängpartier i ett brett stråk längs Slumpåns och Lerumsåns dalgångar. Järnålderns gravskick är varierat med resta stenar, domarringar och stensättningar tillsammans med högen som är den mest vanliga typen. Gravarna ligger ofta samlade i gravfält. Platsernas betydelse i landskapet avspeglar sig även i namnen. Järshögen i Fors

och Högarna vid Vittene är de mest välbevarade gravfälten i kommunen. Torskullen i Rommele är ett annat exempel. Kungshögen väster om Hullsjön är en ensamliggande gravhöj, idag är den svagt markerad men har en diameter på hela 35 meter.

Om man flyttar blicken till dagens otillgängliga skogsmarker så hittar vi fornborgarna. Borgarna nyttjade branta stup och annan otillgänglig terräng för att befästa sin position i landskapet. Spåren idag kan vara en stensträng som påminner om en nedrasad stengärdesgård. Syftet med fornborgen bestämmer dess läge, ligger den enskilt nyttjades den kanske som tillflyktsort vid orostider, som fornborgen väster om Liperedsjön i Fors. Götaälvdalen som transportled har varit mycket viktig och på dess branter ligger flera fornborgar. Kanske fungerade de som tullstation eller för att försvara en handelsplats. En sådan låg vid Köpingen i Fors. Ett annat sätt att manifestera sin makt i landskapet var att sätta upp runstenar. Kommunens enda runsten och Västergötlands västligaste finns vid Veland i Väne–Åsaka.

Landskapet präglas också starkt av olika administrativa gränser och tillhörigheter såsom socken- och häradsindelningen som styrt exempelvis kyrkliga frågor, planering och rättsskipning. Området för Trollhättans kommun har historiskt varit uppdelat i tio socknar och hört till tre olika härader, se karta till höger. Flundre härad med Fors, Rommele och Upphärads socknar. Bjärke härad med Lagmansered. Väne härad med Väne–Åsaka, Norra Björke, Naglum, Gärdhem, Malöga och Hullsjö socknar. Hullsjö anses ha varit centrum i den äldre så kallade boindelen som försvinner redan under 1300-talet. De tre häraderna tillhör efter 1360-talet fögderiet Ekholms slott vars säte låg på en ö i Göta älv. Det ersätts på 1600-talet med den moderna länsindelningen och området hör sedan under kommande århundraden till Älvsborgs län som sedan 1998 är en del av Västra Götalands län.

I Trollhättan fanns ca 190 hemman vid medeltidens slut med klar övervikt för Gärdhem, Väne–Åsaka och Fors socknar. Större byar var Gärdhem, Hullsjö, Rommele, Kalvhed, Ålstad, Åsaka och Börsle. Spåren av det medeltida landskapet går först och främst att se just i sockenindelningen som utgjorde en grundläggande enhet för samhällets funktion under hundratals år och med kyrkorna som den naturliga centralpunkten. I Gärdhem finns ruinerna efter Gärdhems gamla kyrka samt Hullsjö kyrka. I Upphärad finns spåren efter två tidigare kyrkor. Kyrkorna i Väne–Åsaka och Norra Björke har partier från medeltiden och Lagmansereds kyrka byggdes 1935 efter att den gamla brunnit ner.

Järshögen i Fors socken, vy mot Sjuntorp i öst. Höger i bild slingrar sig Slumpån ner mot Göta älv.

Rommele kyrkby, vy mot norr. Kyrkan uppförd 1707 på den medeltida kyrkogården. Byn runt om är ett bra exempel på hur bebyggelsen kunde vara strukturerad före laga skifte och hur man nyttjade höjdpartierna i landskapet.

Topografisk karta över Trollhättan och närområdet översvämmat upptill högsta kustlinjen. Större delen av dagens Trollhättans kommun låg under vatten när inlandsisen smält undan. Landhöjningen gick snabbt i början och pågår fortfarande. Röda linjer markerar sockengränser efter medeltiden och gulstreckade visar häradsgränser.

Ekholms slott satt strategiskt på Slottön vid Naglumssund, namnet kan kopplas till ordet nav och visar på bygdens centrala läge vid den viktigaste överfarten av Göta älv. Slottet hade en kvarn vid Trollhättans fall. 1135–1658 var Göta älv del av riksgränsen mellan Norge och Sverige vilket också satt sin prägel på närområdet. Politiska tvister och krigshärjningar har skett på båda sidor älven och bygden runt Trollhättan beräknas ha härjats 14 gånger mellan 1500 och 1658 och Vänersborg brändes 1676.

Förutom riksgräns var Göta älv också en mycket viktig transportled för varor som sill, salt och torkad fisk in till Västergötland och Värmland och järn, tjära och pälsverk till Västkusten. Dock utgjorde fallen vid Lilla Edet och "Stora Edet" (Trollhättan) hinder på vägen. Slussen vid Lilla Edet blev klar 1607. Men vid Åkerström fick man lasta om varorna och använda den så kallade Edsvägen norrut till Brätte vid Väneren. Detta var då rikets enda tvåfiliga landsväg och följer i stora drag dagens Edsväg. Bönderna i området stod för transporten och Carl von Linné skriver att upp mot 600 hästar dagligen släpade varor denna väg (andra siffror säger 800–1000 hästar). Vägen förlorade sin betydelse som transportled när slussarna förbi Trollhättefallen öppnades år 1800.

Götaälvdalen är känd för sina skred. Vid Köpingen skedde ett skred före 700-talet och vid Intagan precis utanför kommungränsen skedde 1648 det största dokumenterade skredet i Sverige, se karta till höger. Marken var då norsk och skredet ändrade Marieströmsån som utgjorde riksgräns upp mot Öresjö. Skredet satte stopp i älven och skapade stor förödelse vid Åkerström som svämmades över men även ned till Lilla Edet med den flodvåg som följde. Slumpåns dalgång med sina många skredärr bildar ett mäktigt och geologiskt intressant landskap. År 1703 bildades en spricka vid Skrehall i Fors som förstörde den gamla landsvägen mellan Lilla Edet och Vänersborg. Delar av 1600-talsvägen ligger övergivna kvar uppe i dagens betesmark. Andra landmärken som kan kopplas till vägar och kommunikation i landskapet är broarna. Äldre stenvalvsbroar finns vid Ramstorp i Lagmansered, Rommele kyrka och två i Väne–Åsaka. Milstolpar, äldre tiders sätt att visa avstånd, finns längs Edsvägen, väg 2005 och 42.

Trollhättans fall kantades av kvarnar och sågar från medeltiden och vattenkraften lade grunden för tätortens framväxt. År 1916 fick Trollhättan sina stadsrättigheter. I Fors socken, som har fått sitt namn efter Slumpåns fall, nyttjades vattenkraften också tidigt och ett industrisamhälle växte fram när landets första bomullsspinneri grundades här 1813. Det geologiskt utmanade området har satt ramen för bebyggelsen i Sjuntorp som ligger utspridd i olika kluster, skilda från varandra.

År 1757 infördes storskiftesförordningen och landskapet börjar omorganiseras. Med enskifte och laga skifte 1803 respektive 1827 bryts även den äldre bystrukturen upp och den tidigare samfälliga utmarken delas upp mellan delägarna. Detta skapar större möjligheter för bonden att bruka

jorden på sitt sätt utan att gemensamma besluta måste fattas med grannarna. Gräsviken och Rommele är byar där man allt jämt kan få en bild av hur den äldre bebyggelsen var organiserad i byar. Landskapet mellan Hallsjön och staden är en utpräglad fullåkersbygd med utskiftade gårdar som ligger som öar i åkerhavet.

Västra och östra delarna av kommunen är typiska utmarksområden med stora barrskogar med få gårdar. Landskapet runt Kobergs slott skiljer sig markant från resten av kommunen med en ägostruktur präglad av storgodsdriften.

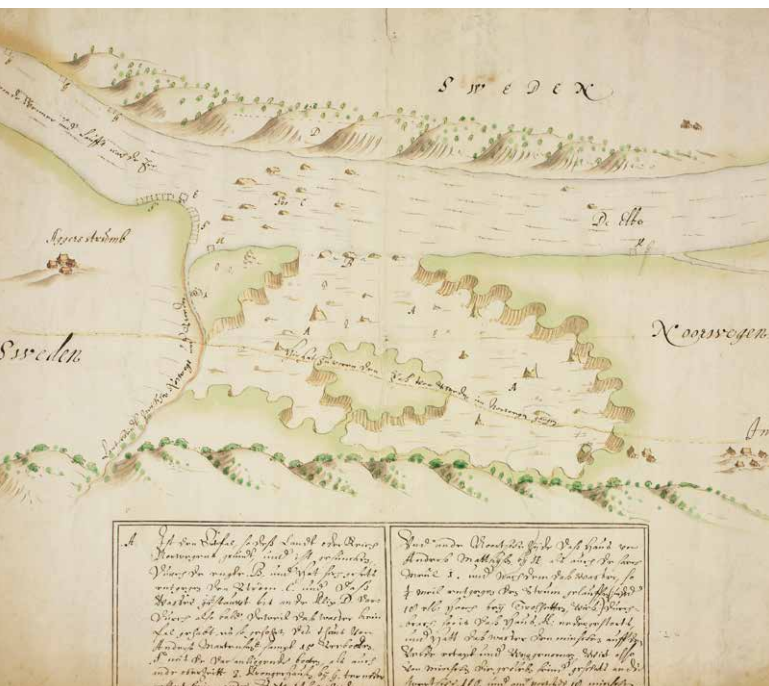
Något som i hög grad påverkat landskapet i Trollhättans kommun är framdragandet av järnvägarna. De skapade nya sammanhang, underblåste industrialiseringen och bidrog till etableringen av nya tätorter. Ett klassiskt mönster, som också är tydligt i Trollhätteområdet, är hur landsbygdens centra flyttar från kyrkomiljöerna till de framväxande stationsmiljöerna. Järnvägen från Göteborg var klar 1877 och med den expanderade Trollhättan och dess industri. Stations samhällen växer fram vid hållplatserna Velanda och Upphärad. Järnvägen fick en ny sträckning i samband med upprustning av Norge/Vänerbanan som stod klar 2012. Delar av den äldre sträckningen är idag cykelväg.

År 1916 invigdes järnvägen till Nossebro och längs den växte stations samhällen upp vid hållplatserna Väne–Åsaka och Norra Björke. Banan revs 1968–69 och delar av sträckan är idag cykelväg.

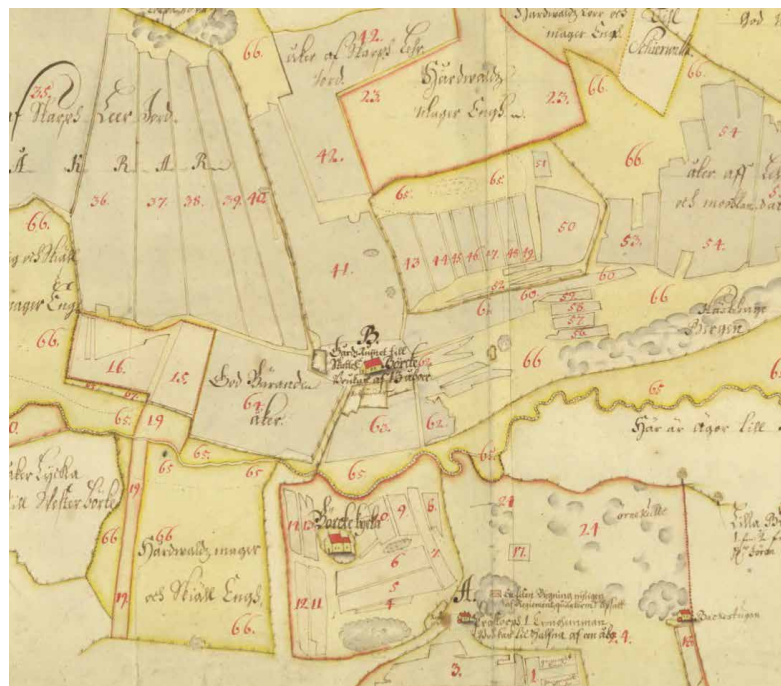
1900- och 2000-talens bidrag till landskapets karaktär är i hög grad kopplat till bostadsbyggande men också ett mer storskaligt jord- och skogsbruk och utbyggnad av kommunikationer som elnät och vägar. Kraftverksutbyggnaden i Trollhättefallen syns inte bara invid Göta älv utan också i det nät av kraftledningar som sedan tidigt 1900-tal förser stora delar av Västsverige med elkraft. Vagnätet tar mycket mark i anspråk, inte minst genom utbyggnaden av E45 till motorvägsstandard.

Villor och egna hem som saknar anknytning till jordbruket har byggts i stor omfattning, dels i de olika tätorterna, men också ensamliggande på impediment och i skogsdungar i landskapet. Särskilt högt tryck kan på senare år iaktas i de delar som ligger närmast staden Trollhättan där Velanda expanderar kraftigt men också nya tätortsstrukturer skapas i populära lägen som invid sjön Trehörningen. De sjönära lägena är också särskilt populära för fritidshusbebyggelsen som tillkommit under 1900-talet som ett resultat av ökade resurser och utökad semester. Vår ökade fritid har också gett oss ett rekreativt landskap som rymmer miljöer som vandringsleder och skidspår, hästgårdar och olika typer av idrottsplatser med den lilla hockeyrinken Oscarshov i Norra Björke som ett ovanligt inslag.

För mer ingående information om exempelgivna platser i denna text samt Trollhättans kulturhistoria i allmänhet, läs gärna Trollhättans kulturmiljöprogram.

Karta från 1648 av den holländska ingenjören Isaac van Geelkerck över det stora jordfallet vid Intagan och Åkerström. Kartan nämner 15 för-störda bodar och ett värdschus i hamnen. Kartan finns i Norges Riksarkiv, tillgängliggjord av Anton Larsson.

Geometrisk avmätning över Norra Björke socken från 1689. B visar skattehemmanet Björke som brukas av 13 åbör. Runt byn ligger åkrarna i ljusbrunt och mellan dem är ängsmark i ljusgrönt, detta kallas inägan och är inhägnad med en trädgårdsgård. Söder om ligger Björke kyrka och A Prästtorp. Från inägorna går fälgator kantade av gårdsgårdar till utmarken som består av berg och ljungmark med enar och nyttjas gemensamt för bete och vedfångst. Sådär var landskapet strukturerat under ca 1 000 år innan laga skifte. O128-12:1.

Upphärad, vy mot nordost. Samhället expanderade ca 1 km öster om kyrkan runt järnvägsstationen som tidigare låg där det nu är parkering något till höger i fotot. Större delen av villabebyggelsen är från 1920-talet och järnvägen har numera en ny sträckning i övre delen av fotot. Nere i högra hörnet syns en snickerifabrik från första halvan av 1900-talet, nedlagd 1973.

Landskapstyper

Landskapskaraktärsanalysen delar in landskapet i Trollhättan i landskapstyper och karaktärsområden, se tabell nedan och karta till höger. Åtta landskapstyper är identifierade inom kommunen. Inom några landskapstyper finns flera karaktärsområden. De är av samma grundtyp, men har olika geografi och lokala förhållanden. I texterna på följande sidor finns först en beskrivning av landskapstypens gemensamma karaktär, funktion samt pågående processer och utvecklingstendenser. Därefter följer specifika beskrivningar av karaktärsområden i de fall det finns flera av samma landskapstyp.

Färgade rutor avslutar varje landskapstyp. Här finns känslighet och potential beskrivna för att karaktären ska bestå och att ett hållbart landskap ska kunna uppnås och vidmakthållas. Dessa kan användas som ledning till hur utvecklingsfrågor kan hanteras i olika områden.

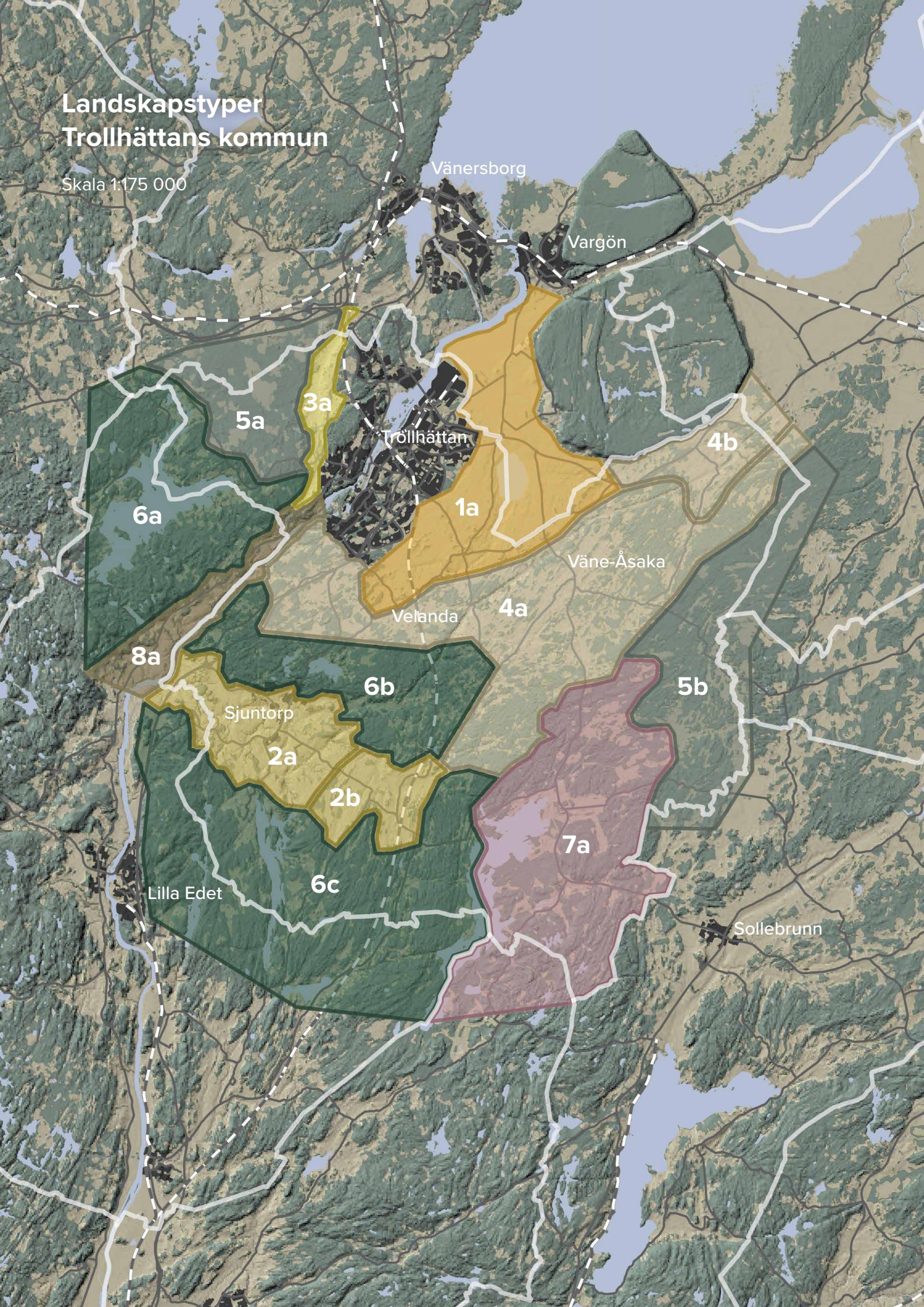
I del 2 av dokumentet tas känslighet och potential ett steg vidare. Där läggs ett lager av landskapliga värden på analysen utifrån det finns rekommendationer formulerade.

För att förstå bakgrunden till känslighet, potential och rekommendationer finns också de tematiska avsnitten i föregående kapitel.

Landskapstyper	Karaktärsområden
1. Öppet slättlandskap	a. Gärdhemsslätten
2. Storskaligt dalgångslandskap	a. Sjuntorp
	b. Upphärad
3. Småskaligt dalgångslandskap	a. Edsättersdalen
4. Småskaligt flackt mosaiklandskap	a. Velanda–Åsaka
	b. Norra Björke
5. Myrrikt flackt skogslandskap	a. Härmossen
	b. Kuleskog–Snarmossen
6. Måttligt kuperat sprickdalslandskap	a. Öresjö
	b. Trehörningen
	c. Gravlången–Vanderydsvattnet
7. Godslandskap	a. Kobergs slott
8. Älvdalslandskap	a. Göta älv

Landskapstyper Trollhättans kommun

Skala 1:175 000

1. Öppet slättlandskap

Det öppna slättlandskapet ligger på den plana urbergsytan subkambriska peneplanet. Detta tillsammans med en bördig lerjord ger Trollhättans bästa förutsättningar för jordbruk. Geologiskt har slätten samband med det stora västgötska slättlandskapet runt Lidköping och Skara. Gårdar och bostadshus ligger på små berg- och moränryggar och Hunneberg är ständigt i fonden. Slättlandskapet fortsätter i Vänersborgs kommun upp till Vargön. Gränsen mot omgivande landskapstyp i söder och öster är dragen där den övervägande öppna karaktären övergår i en småskalig och mosaikartad uppbyggnad.

Karaktär

Landskapstypen har ett karaktärsområde: **Gärdhems-slätten**. Hela området karaktäriseras av sin plana topografi som tvärt upphör vid Hunnebergs branter som utgör en fond från hela slätten och utgör en påminnelse om just vilken slätt man befinner sig på. Området har tre nyckelkaraktärer: åkrar, bebyggelse på små höjder och vattenelement i form av diken, bäckar och Hullsjön. De uträtade diken saknar oftast träd och sly och avskiljer de stora åkrarna. Jordbruket är till stor del växtodling som bedrivs på ett modernt och rationellt sätt.

Den äldre bebyggelsen består av gårdar som ligger utskiftade på slätten, ofta på åkerholmar eller mindre höjder. Gårdarna består vanligen av mangårdsbyggnad, ladugård, maskinhall, uthus och trädgård. Vid trädgårdens kant mot åkrarna finns ofta en trädridå. Mangårdsbyggnaden är ofta ett två- eller en och en halv våningshus i trä målat gult eller rött, men det förekommer också tegelhus. Ekonomibyggnaderna är allt som oftast faluröda. Det finns även äldre bostadshus utan tillhörande gård. För dessa varierar utseendet mer och mer, trä, tegel och olika kulörer förekommer. Mitt på slätten ligger Hullsjön som är en grund och nästan cirkelformad sjö med mjuka strandkonturer. Hullsjön omfattas av två skydd, dels utgör det ett naturreservat och dels är Hullsjön och området runt den landskapsbilskyddat. Stora delar av slättlandskapet är av riksintresse för naturvård.

Området runt Härstad (Vänersborgs kommun) är särpräglat i och med att det är en mycket utskiftad byggd. Inga gårdar ligger kvar på bytomten.

Funktion

Den stora övervägande markanvändningen är jordbruk, och framför allt växtodling på rationellt och modernt sätt. Hunneberg utgör en fond och är synligt från hela området. Historiskt har området länge använts till odlingsmark och bosättningar. Det finns belägg för att fullåkersbygden varit kraftigt uppodlat sedan 1700-talet. Här finns kyrkoruiner i Gärdhem och Hullsjö. Vägen väster om Hullsjön ner till Trehörningen har en lång historia. Den slingrar sig mellan gravar och fossil åker från järnåldern och området var då och fram till slutet av medeltiden en centralbyggd.

Pågående processer och utvecklingstendenser

Hullsjöns utbredning har varierat under historien, ibland har den varit större än den är idag, men den har också varit helt torrlagd. Hullsjön rör sig sakta mot öst på grund av de förhärskande västliga vindarna som riktar vågsvallet mot sjöns östra strandkant som långsamt eroderas. Hullsjöns betydelse som fågelsjö har under senare tid minskat. Omfattande övergödning och minskade vattenståndsvariationer har påverkat fågelfaunan negativt där ett antal typiska slättsjöarter har försvunnit eller minskat kraftigt.

Här har som på samma sätt i övriga jordbruksverige skett en övergång från blandjordbruk med djurhållning till gårdar med enbart spannmålsproduktion. Detta leder till att marker som tidigare varit betesmarker antingen införlivas i åkrar eller mister sin hävd och blir ruderatmarker eller växer igen. På dessa platser finns ibland den nyare bebyggelsen. Inom landskapstypen finns två exempel på en trend inom jordbruket som kan bli större i framtiden, nämligen alternativa jordbruk. Detta kan exempelvis vara fruktodling, gårdar som odlar för att sälja direkt via gårdsförsäljning och gårdar som på ett eller annat sätt försöker gå från det konventionella jordbruket. Det sker till exempel på Lundens gård som odlar ekologiskt och använder gamla växtsorter. De har också börjat med äppelodling. Många av åkrarnas randzoner har historiskt varit utnyttjade som betesmarker. Allt eftersom antalet betesdjur minskat så har även hävden av dessa områden upphört.

Landskapstypen har det största exploateringsstrycket i kommunen, tätorterna exkluderat. Det är en eftertraktad boendeform att bo lantligt men tätortsnära. De nya bostäderna är ofta villor i en till två plan, ofta vita, och ofta med en strikt trädgård. Dessa bostadshus uppförs ofta på impedimenten, åkerholmarna. I och med detta ändras landskapsbilden och landskapet uppfattas mindre som ett jordbrukslandskap.

Överst: Det öppna slättlandskapet är mestadels mycket flackt. Hunneberg är ständigt i fonden i norr.

Mellan: I slättlandskapet finns den mest produktiva jordbruksmarken och här återfinns större jordbruk med ekonomibyggnader i stora volymer.

Nederst: Siktlinjerna är långa. Den traditionella bebyggelsen ligger på impediment och små bergkullar i landskapet, där också vegetationen i landskapet återfinns.

Känslighet:

- Impediment så som bergknallar, åkerholmar och skogsdungar är känsliga för byggnation om för stor del av dem, eller för många av dem exploateras. Det finns risk för kumulativa effekter då spridningssamband och så kallade stepping stones för arter kan utraderas. Den visuella karaktären riskerar också ändras när träd och buskvegetation minskar i omfattning eller försvinner i och med exploateringen av impediment.
- Modern byggnadsteknik och det populära valet att anlägga nyckelfärdiga hus gör att nybyggda tomter ofta schaktas plana innan hus byggs. Detta i kombination med skarpa och raka administrativa gränser ger upphov till ett terrasserat och ordnat utseende där marken är svagt kuperad och vegetationen varierande. Det förändrar den visuella karaktären av de rundade små bergknallarna och innebär ett strukturbrott mot traditionell bebyggelse.
- För att uppnå lönsamhet i jordbruket krävs i de flesta fall stora arealer att odla på. Exploatering eller förändrad markanvändning kan också innebära problem i form av konflikter vid gödselspridning, tung trafik, förekomst av skadedjur så som råttor,flugor och så vidare.
- Längs västra sidan av Hullsjön löper en moränrygg med en äldre landsväg i krönläge. Ryggen är känslig för kompletterande bebyggelse som blir dominerande för läsbarheten av kulturhistorien. Enstaka kompletteringar anpassade i läge och utformningar kan tillkomma.
- Känslighet för vertikala byggda element som kan ändra den visuella karaktären i slättlandskapet där siktlinjerna är långa.
- Känslighet för storskaliga byggnadsvolymer i bredd och höjd, särskilt över trädtopparna. Siktlinjerna är långa och den visuella karaktären kan ändras.

Potential:

- Impediment så som bergknallar, åkerholmar och skogsdungar är den kulturhistoriskt vanliga platsen för bebyggelse. Viss potential finns att komplettera i dessa lägen om tillägg anpassas i skala och form. Även andelen av åkerholmarna som tas i anspråk har betydelse. Bebyggelsen behöver underordna sig holmarna med dess vegetation för att inte bryta landskapets skala.
- Potential att komplettera med bebyggelse i större skala, likt ladugårdar etc. i medvetna lägen, se känslighet.
- Jordbruksmarken i sig är en potential för livsmedelsförsörjningen. Arealerna och jordbruken har potential att vara av livskraftig storlek. Potential att öka djurhållningen för en ökad biologisk mångfald i landskapet med fler arter i betesmarkerna.
- Tätortsnära jordbruksproduktion kan vara en tillgång för boende och besökare, exempelvis gårdsbutiker.

Ny bebyggelse tillkommer med både traditionella sadeltak och som här, mer modernistiska former.

I delar av slättlandskapet växer samlad bebyggelse upp, som här i Gärdhem. Tillkommande bebyggelse har oftast traditionella sadeltak. Vita fasadkulörer dominerar.

En tydlig utvecklingstendens i det öppna slättlandskapet är att åkerholmar och impediment bebyggs med småhus i stadens närhet.

2. Storskaligt dalgångslandskap

Slumpån och dess biflöden har över tid eroderat sedimentjordarna kring Sjuntorp. Detta har resulterat i ett odlingslandskap med djupa raviner. Fallhöjden i Slumpån har givit upphov till bruksorten Sjuntorp. Upphärad, i öster, är ett stationssamhälle på Bergslagsbanan. Gränsen mot omgivande sprickdalslandskap går där terrängen blir brant i områdets västra delar och vid den omslutande skogen i öster.

Karaktär

Slumpåns dalgång skiljer sig markant mot det skogsbekläda landskapet som omger den. Landskapet i dalgången är öppet och topografin i grunden plan. En del höjdparter förekommer, på dem finns allt som oftast bebyggelse eller skogsdungar. Landskapet avgränsas av omgivande höjder och skogslandskap förutom mot väst där den visuella avgränsningen istället utgörs av bergen på västra sidan Göta älv i Lilla Edets kommun. I områdets randzon, i jordartsgränsen mot omgivande berg, sand och morän, återfinns också mycket av bebyggelsen. Ler- och siltjordar dominerar. De är lätteroderade och delvis mycket skredbenägna. De höjder som syns i landskapet består av berg.

Genom den plana terrängen skär åarnas och bäckarnas raviner i ett omfattande ravinsystem som på grund av sin utpräglade karaktär är av riksintresse för naturvård. Området har få motsvarigheter i Västsverige. De stora vattendragen är Slumpån och Lillån. Lillån och dess biflöden slingrar sig fram i dalgången hela vägen från dess mest östliga utbredning medan Slumpån rinner in i dalgången öster om Sjuntorp. I östra delen av området är topografin mjukare och mer böljande. Ju längre ner i dalgången, åt väster, man kommer desto mer påtagliga är raviner och topografin blir mer dramatisk.

Bebyggelsen består i huvudsak av två typologier. I orterna, Upphärad och Sjuntorp, övervägande villor i en- till två plan med olika utseenden. Rommele är ett litet samhälle som strukturellt skiljer sig från övriga bebyggelsen. Det är en oskiftad by och här ligger gårdarna samlade kring Rommele kyrka och prästgård. Rommele är tack vare sin bevarade struktur riksintresse för kulturmiljövård.

Den större landsvägen går mitt i dalen mellan Upphärad och Sjuntorp. När landskapet blir mer brutet och raviner brantare väster om Sjuntorp delar sig vägen och följer istället skogsranden på ömse sidor av dalen innan de ansluter till E45. Att vägarna anlagts såhär vittnar om att ravinlandskapet och skredrisk är större ju mer väster ut man kommer i dalgången.

Funktion

Jordmånen, postglacial lera är mycket näringsrik, och markanvändningen är därför jordbruk. Växtodling är dominerande, men det förekommer en småskalig djurhållning. Historiskt fanns bete i raviner. Lerjorden är mycket skredbenägen vilket har påverkat både markanvändning och bebyggelsens placering, särskilt i Sjuntorp. Jordbruket i dalgångslandskapet bedrivs idag till stor del av historiskt sett få gårdar. Många av de mindre gårdarna bedriver inte längre jordbruk utan har istället blivit hästgårdar. Längst i väst ligger Torpa Säteri, en av de större gårdarna. Slumpån har historiskt utnyttjats för gårds- och bykvarnar samt större industri i form av Sjuntorps bomullsspinneri som idag utgör ett industriminne och lokaler för verksamheter. Upphärads centrum har flyttats flera gånger, en ödekyrka ligger väster om dagens kyrka som i sin tur ligger väster om dagens stationssamhälle.

Pågående processer och utvecklingstendenser

Landskapet upplever ett minskat betestryck och färre aktiva jordbruk i och med den generella rationaliseringen av jordbruket. Istället anrikas jordbruksmarken till färre lantbrukare. I Sjuntorps industriers lokaler finns en del småindustri. I Nya Spinneriet har rustats upp och kan användas till annat ändamål i framtiden. En naturlig process som ständigt äger rum är ravinbildning genom vattendragens flöden genom de lätteroderade jordarna. Den ursprungliga planen i och med att E45 blev motorväg innefattade att en större bro skulle byggas över Slumpån vid Torpa, längst ner i Slumpåns dalgång. Tekniska svårigheter att bygga en större bro har satt stopp för det tills vidare.

Lövskog finns intill bebyggelseägena på åkerholmar och små bergsryggar.

Karaktärsområde: Upphärad

Upphärad ligger längst upp i dalgången, något som dess namn etymologiskt minner om. Upphärads samhälle växte fram runt stationen längs gamla Bergslagsbanans enspåriga sträckning som idag är nedlagd och riven. Järnvägen har en ny sträckning i öster och den direkta kopplingen har upphört. Topografin runt Upphärad är planare och det finns inga raviner runt Lillån. Berg i dagen är mer förekommande och har en tydlig nord- sydlig riktning. Riktningen som de geologiska förutsättningarna skapar påverkar också åkrarna och bebyggelsens struktur som följer den nord-sydliga riktningen.

Karaktärsområde: Sjuntorp

Sjuntorps bebyggelse är uppdelad mellan flera bostadsområden och det gamla spinneriet. Sjuntorp är historiskt en industriort som uppstått runt Slumpåns kapacitet att leverera vattenkraft. Skorstenen i Sjuntorp är ett landmärke som syns från många platser i dalgången. Bebyggelseområdena är uppdelade på grund av geologin i området, då man inte velat bygga på de skredbenägna lerorna. Bebyggelsen ute i det öppna landskapet består till stor del av gårdar av olika storlekar, de ligger med varierande täthet ofta intill de små skogbevuxna höjderna i landskapet. Det administrativa centrumet för bygden har historiskt funnits i Fors. Här ligger kyrkan och här låg även kommunhuset under tiden som Sjuntorp var egen kommun.

Det storskaliga dalgångslandskapet ligger omgivet av det högre sprickdalslandskapet. På några av höjderna söder om Sjuntorp står vindkraftverk i Lilla Edets kommun.

Dalgångslandskapet avgränsas av sprickdalslandskapets höjder. I gränsen mot denna landskapstyp återfinns ofta gårdarna och lämnar därmed den produktiva marken för jordbruket.

Känslighet:

- Rommele kyrkbys oskiftade och ålderdomliga karaktär är känslig för förändring på grund av dess kulturhistoriska värde och läsbarhet.
- Sjuntorps industrimiljöer är känsliga för förfall på grund av dess kulturhistoriska värde.
- Orternas uppdelning på grund av de geologiska förutsättningarna, där Sjuntorp, Fors och Lunneberg tillsammans utgör Sjuntorp, åtskilda av öppna obebyggda områden, är känsliga för förändring av den karaktäristiska strukturen.
- Gårdsmiljöerna är mycket påtagliga och starkt dominerande som typologi utanför orterna. Det är därför känsligt om andra typologier, exempelvis radhus, områden med ett fåtal bostadshus utan gårdsanslutning tillkommer. Bebyggelsens placering, på höjder och i randzoner, är karaktäristisk och strukturbrott kan ske vid byggnation i andra lägen i landskapet.
- Minskad hävd av ravinernas betesmarker som kan leda till ändrad landskapsbild med igenväxta stråk och ändrad ekologi.
- Känslighet för större vertikala exploateringar i dalgången. Det kan till exempel konkurrera med landmärken som Sjuntorps skorsten.
- Vid Torpa kan det i framtiden återigen bli aktuellt med breddning av väg samt större bro. En bro som är mer vertikal än idag riskerar bli ett blickfång från både och det storskaliga dalgångslandskapet vid Slumpån samt Älvdalslandskapet.

Potential:

- Fortsatt platsutveckling kring industriarvet i Sjuntorp är en potential för besöksnäringen, lokal arbetsmarknad, kulturmiljövård m.m.
- Förtätning av Sjuntorp kan ske med beaktande av de olika bebyggelsekoncentrationerna så att de fortfarande uppfattas som olika enheter. Det stärker strukturen av bebyggelselägen kontra markens geologiska begränsning.
- Etablera besöksverksamhet eller annat engagemang kring riksintresset för den unika geologin i området genom att visuellt och fysiskt tillgängliggöra ravinlandskapet.
- Gamla järnvägsstrukturer, banvall och stationslägen kan utvecklas i Upphärad för att göra historien som stationsort läsbar.
- Potential att lokalisera större vertikala och horisontella exploateringar i landskapsrummets kant mot omgivande landskapstyp.
- Jordbruksmarken i sig är en potential för livsmedelsförsörjningen. Arealerna och jordbruken har potential att vara av livskraftig storlek. Potential att öka djurhållningen för en ökad biologisk mångfald i landskapet med fler arter i betesmarkerna.

De östra delarna av landskapstypen, kring Upphärad, är flack. Siktlinjerna är långa. Bebyggelsen ligger vid impediment och små bergkullar, där också vegetationen i landskapet återfinns.

Särpräglad bebyggelse vid Rommele kyrkby i karaktärsområde Upphärad.

Genom karaktärsområdet Upphärad går järnvägen i en ny sträckning öster Upphärad. Den äldre banvallen är nu cykelbana.

De östra delarna av karaktärsområde Sjuntorp, präglas av ravinbildningar – av riksintresse för naturvård.

Industrihistorien präglar Sjuntorp med omgivande landskap. Här är Sjuntorps fabriker, riksintresse för kulturmiljövården – lokaler som restaurerats under 2000-talet.

3. Småskaligt dalgångslandskap

Edsättersdalen är en väl avgränsad landskapstyp alldeles väster om Trollhättans tätort som fått sitt namn efter landsvägen genom den trånga dalgången. Stråket har haft en väsentlig historisk betydelse som transportled. Gränsen mot omgivningarna går där dalgångens krön övergår i omgivande landskap.

Karaktär

Landskapstypen har ett karaktärsområde: **Edsättersdalen**. Den långsmala dalgången omges av mjukt sluttande skogbevuxna höjder på ömse sidor. I mitten av dalgången finns sluttande åkrar som är relativt små. Dalgången har två bäckar som rinner åt var sitt håll från högsta punkten i dalgångens mitt, vid Anered som är vattendelare. Gårdar ligger jämt utspridda i ett stråk längs dalens riktning. De ligger på östra halvan av dalgången som är något högre än dalens botten. De är lokaliserade till små morän- och bergkullar.

Dalens norra mynning är starkt påverkad av infrastruktur, framför allt i delen som ligger i Vänersborgs kommun. Resterande del av dalgången, som ligger i Trollhättans kommun, präglas av ett småskaligt jordbrukslandskap – en småskalighet som ökar i dalgångens södra ände.

Funktion

Edsvägen är en mycket gammal transportled för transporter förbi Göta älvs fall i Trollhättan. Göta älv utgjorde huvudsaklig förbindelse mellan Västkusten och Vänern där man också når Skaraborg, Dalsland och Värmland. Den gamla landsvägen är än idag den helt dominerande infrastrukturen och enda genomgående väg från norr till söder. Kring vägen orienterar sig bebyggelsen och gårdsvägar ansluter. Landsvägen har en ålderdomlig prägel med sin linjeföring längs den östra kanten av dalgången.

Dalgångens starkt avgränsade topografi och tätorten Trollhättans koncentration kring älven och fallen har sedan lång tid gjort att sambanden i dalgången är mycket starka i nord-sydlig riktning men desto svagare i öst-västlig. Kopplingen till Trollhättans tätort är därför svag trots det nära avståndet. I dalens norra del mynnar tågtunneln och spåren fortsätter i dalens riktning. Norr över passerar järnvägen (Norge/Vänerbanan) Båbergsmotet där E45 och väg 44 möts. Motet omges av verksamhetsområden och avfallsanläggning, alla i Vänersborgs kommun. Längs dalgångens västra del löper en kraftledning.

Jordbruket i dalen domineras av växtodling och hästgårdar. Lite djurhållning är kvar men då främst i form av hästhållning, det finns bland annat ridskolor i dalgången. I den del av tätortsområdet Trollhättan, som ligger omedelbart öster om dalgången, finns Trollhättans största friluftsområde kring skidstugan.

Pågående processer och utvecklingstendenser

I samband med utökande av tätorten Trollhättan så väntas exploatering i närhet av dalens östra delar i stadsdelen Lärketorpet. En ökad befolkningens mängd nära dalgången kommer troligen leda till att rekreationsområdet kring skidstugan nyttjas för vistelse och friluftsliv i högre utsträckning än idag. Möjligen kan dalgången få en tätare koppling till stadens västra delar för rekreationsändamål.

Mellan Båbergsmotet och E45 söder om Trollhättan finns ett vägreservat instiftat 1990 för att avlasta Trollhättan från genomfartstrafik. Reservatet har inte varit aktuellt att utnyttja genom de senaste decenniernas investeringsplaner från Trafikverket. Vägreservatet finns däremot utpekad i Trollhättans kommuns översiktsplan.

Karaktärsområdet Edsättersdalen är ett smalt, småskaligt dalgångslandskap omgivet av högre liggande terräng. Små kullar och vegetationsridåer delar upp dalgången visuellt.

Känslighet:

- Edsvägens sträckning är karaktärsgivande för hela dalgången. Den är därmed känslig för omdragning, uträtning, breddning och åtgärder i sidoområden som gör den mer storskalig.
- Rätning av Edsvägen riskerar arkeologiska påföljder.
- Jordbrukslandskapet är känsligt för minskad hävd. Det påverkar biologisk mångfald och den visuella karaktären om betesmark växer igen.
- Landskapet i dalgången är känsligt för strukturer som bryter den starka nord-sydliga riktningen, till exempel infrastruktur eller större byggnader tvärs dalgången.

Potential:

- Tätortsnära rekreation, golf, ridskola, discgolf etc.
- Hästgårdarna håller landskapet öppet och kan öka biologisk mångfald i betesmark som inte är för intensivt betad.
- Möjlighet att på ett småskaligt sätt förbinda rekreationsområden kring tätorten med det potentiella rekreationsområdet väster om dalgången (Härsmossen, landskapstyp 5). Där kan ytterligare anläggningar etableras såsom vandrings- och MTB-leder m.m. Hänsyn behöver tas till känslighet kopplad till dalens nord-sydliga riktning.
- Tätortsnära jordbruksproduktion kan vara en tillgång för boende och besökare, exempelvis gårdsbutiker.

Ett antal jordbruk finns inom karaktärsområdet, i en småskalig struktur.

Karaktärsområdet gränsar till Trollhättans stad. Staden utvecklas åt väster och sydväst. Kopplingarna till staden stärks. Här syns bild på bostadsområdet Hälltorps gård.

4. Småskaligt flackt mosaiklandskap

Ett flackt småskaligt mosaiklandskap omger Gärdhems-slätten åt söder och öster. Här sticker berggrunden upp i små, flacka höjdryggar mellan lerjordarna. Mosaiken – blandningen av landskapselement – är tydlig här med omväxlande skogshöjder, jordbruksmark, gårdar och torp, myrmark m.m. Gränsen mot det öppna slättlandskapet går där det blir mer öppet och mot skogslandskapet där utmarkerna tar vid. I sydväst ökar topografin i gränsen till sprickdalslandskapet.

Karaktär

Mosaiklandskapet återfinns på en sprickig berggrund. Strukturen på berggrunden, nordostlig-sydvästlig, är tydlig på kartor, men verkligheten svårare att uppfatta i verkligheten. Landskapet är småkuperat och varierat. Mosaiken består av omväxlande jordbruksmark och mindre skogspartier. Berg i dagen kan förekomma i direkt närhet till leråkrar.

Generellt är landskapstypen mer barrskogsdominerad mot skogslandskapet och mer lövskogsinslag finns mot odlingsmarken. Inslagen av åkermark är också vanligare mot norr. I öst och syd, mot mer skogsbetonade landskapstyper, förekommer lite myrmark, vilka är be vuxna med låga tallar.

Inom landskapstypen ligger de tre orterna Veland, Åsaka och Norra Björke. Bebyggelsen på landsbygden består av mindre jordbruksgårdar, av vilka många inte längre bedriver jordbruk. Det finns även ett inslag av nyare bebyggelse som inte är gårdar med ekonomibyggnader utan bara villor. Dessa tillkom framför allt under 60- och 70-talet när industrin expanderade och har varierande utseenden.

Funktion

Markanvändningen som historiskt varit blandjordbruk, där inägorna legat vid den uppbrutna småskaliga jordbruksmar-

ken och dess utmarker i skogslandskapet i öst. Historiskt har det även funnits en liten del småindustri, exempelvis vid vattendraget Vissalån finns Gullereds kvarn och Vissla kvarn. Idag är markanvändningen uppdelad mellan växtodling, småskaligt skogsbruk och hästgårdar. I landskapstypen finns den största skalan av djurhållning. Flera av kommunens mest värdefulla naturbetesmarker sköts och vårdas med betesdjur från detta område.

Inom området rinner flertalet vattendrag där Lerumsån är störst och rinner genom en tydlig spricka i berggrunden. Andra vattendrag är Björkeån, Visslaån, Skalltorpsån och Bredängsån. Landskapet genomkorsas av ett nät av landsvägar som förbinder orterna. Kring vägarna är bebyggelsen generellt koncentrerad, även om spridd bebyggelse förekommer i större delen av landskapstypen.

Pågående processer och utvecklingstendenser

Exploateringsstrycket i området är generellt lågt. Undantaget är Veland och Lindveden. Det finns några outbyggda detaljplanlagda tomter i Åsaka och Norra Björke. Inom landskapstypen sker viss befolkningsökning i orterna, till exempel i Veland som genom sitt tätortsnära läge fått fler invånare och ett fyrtiotal nya villor i närtid. Nybyggnationen i Veland sker i ortens västra och norra delar. Åsaka har också vuxit med både nya villor och flerbostadshus.

Placeringen av tillkommande bebyggelse utanför tätorterna skiljer sig mot den äldre bebyggelsen. Områdesvis så ligger de fortfarande på åkerholmar eller på höjdlägen i landskapen. Skillnad finns i att trädgårdarna är mindre, planare och ibland terrasserade och att den nya bebyggelsen är mer samlad kring en eller flera gator snarare än de äldre gårdsbildningar, där typiskt en liten väg enbart leder till en gård.

Norra Björke kyrka ligger separerad från den nuvarande samlade bebyggelsen vid gamla stationsläget i Norra Björke.

Det småskaliga mosaiklandskapet är varierat med öppna och slutna rum, spridd bebyggelse och en varierande topografi.

Karaktärsområde: Veland och Åsaka

Söder om Gärdhemsslätten ligger Veland, uppbyggt kring en station längs Bergslagsbanan, numera Norge/Vänerbanan. Orten har inte en klassiskt stationsortsstruktur utan stationshuset är anonymt och ligger söder om samhället.

Höjdlägen har traditionellt utnyttjats till bebyggelsens lokalisering, men under ortens utveckling har också jordbruksmark bebyggts. I norra delen av Veland finns områden med nyare bebyggelse byggd på jordbruksmark. Relativt stora vitmålade tvåvåningsvillor i trä är mycket vanliga här.

Sydöst om Veland ligger Veland säteri. Säteriet omges av en stor parkliknande trädgård och utanför den finns stora ekonomibyggnader samt ett antal mindre bostadshus.

Åsaka är ett samhälle beläget i en mer jordbruksdominerad del av mosaiklandskapet. Det är ett före detta stationssamhälle där järnvägen är nedlagt och få spår kan anas från denna historia, men namn som "Stationsvägen" finns kvar i ortens norra del.

Bebyggelsen i Åsaka består av villor, radhus men även ett litet bestånd flerbostadshus. Här finns skola, förskola och matvarubutik. Orten upplevs som delad i två områden, norr respektive söder om Väne-Åsaka kyrka. I norr består bebyggelsen nästan uteslutande av villor. Här låg den gamla tågstationen. I den södra delen är inslagen av radhus och flerbostadshus högre.

Karaktärsområde: Norra Björke

Runt Norra Björke finns en mer uppodlad del som skiljer detta område från övriga mosaiklandskapet. I området finns större gårdar med förhållandevis stora fastigheter. De ligger på i höjdlägen, ibland parvis, och lämnar jordbruksmarken fri.

Jordbruksmarken i området är öppet och bildar en stark rumslighet med Hunnebergs rasbranter i norr och skogklädda små höjdryggar vid Norra Björke kyrka i söder. Lerumsån rinner i botten av detta landskapsrum.

Området har historisk koppling till Hunneberg och Skalltorpsån som utgjort riktningar för hur man färdats i landskapet. Den gamla landsvägen mellan Älvsborg och Skaraborg går nedanför berget.

De rika fornlämningarna med bland annat Vitteneskatten och Högarnas gravfält visar att detta varit en centralbygd under historisk tid.

Norra Björke samhälle är delat med Norra Björke kyrka norr om den tätortsbildning som växte fram i och med tillkomsten av järnvägen. Centralpunkten i bygden flyttades därmed. Järnvägen är nu nedlagd och riven, stationshuset finns kvar.

I södra delarna av Norra Björke finns ett fåtal nyare hus, byggda i enlighet med en detaljplan från 1990-talet.

I karaktärsområdet Norra Björke ligger stora gårdar vid Hunnebergs fot. Det karaktäristiska platåberget är ständigt närvarande.

Känslighet:

- Det småskaliga mosaiklandskapet är känsligt för minskad hävd och igenväxning. I ett skogligare landskap minskar variationen av slutet/öppet.
- Ett brukat landskap kräver mänsklig närvaro. Karaktären kan därför förändras vid en befolkningsminskning som lämnar delar av landskapet obebodda.
- Miljöerna runt kyrkorna i Väne–Åsaka och Norra Björke är känsliga kulturmiljöer.
- I Norra Björke har de större gårdarna en särskild struktur. Strukturen är känslig för etablering av bebyggelse som bryter strukturen, till exempel omfattande komplettering i gårdslägena eller större bostadsenheter ute i landskapet som konkurrerar med gårdslägena.
- Velanda Säteri utgör en välbevarad herrgårdsmiljö. Känslighet för att godsstrukturen i dess direkta närhet förvanskas.

Potential:

- Potential för tillkommande spridd etablering av bostäder och verksamheter undantaget där det föreligger känsligheter – kyrkomiljöerna i Väne–Åsaka och Norra Björke; på Norra Björkeslätten och Velanda Säteri.
- Förutsättningar för storskalig exploatering finns om tillägg följer landskapets struktur och riktningar i form av småhöjder, skogsbryn, vägar etc.
- Potential att komplettera orterna Veland, Åsaka och Norra Björke. I orterna finns möjlighet att förstärka stationssamhällenas struktur med möjlighet att utveckla centrummiljöer som en gång fanns vid stationerna.
- Det finns potential att koppla Åsaka mot Trollhättan via den gamla banvallen, som dock är borttagen över delar av jordbruksmarken. Sträckningen passerar också Gärdhem. På sträckan Åsaka–Norra Björke finns redan väg.
- Potential att stärka vattendragens ekologiska status.
- Potential att bygga bort vandringshinder i vattendragen med beaktande av kulturhistoriska värden i t.ex. kvarnmiljöer.
- Potential att nyttja de jordbruksmarkerna för småskalig djurhållning med t.ex. naturbetesdjur, får- och hästhållning för vidmakthålla öppna marker och stärka biologisk mångfald.

Ny bebyggelse tillkommer oftast i kanten av de små höjdområdena i landskapet. Uttrycket på bebyggelsen är mycket varierande. Vita fasadkulörer dominerar den nyare bebyggelsen.

Jordbruken i landskapstypen har en mindre skala än i det öppna slättlandskapet och ligger på små bergkullar i mosaiklandskapet.

En typisk landskapsbild i mosaiklandskapet – från Björvadet beläget vid Lerumsån. Gårdarna ligger vid skogskanten mot de små bergkullarna.

5. Myrrikt flackt skogslandskap

Landskapstypen har samma grundstruktur som det flacka mosaiklandskapet men inslagen av myrmarker är större och jordbruksmark mindre. Det har gjort områdena till typiska utmarksområden med få bebyggelse-lägen. Historiskt har dessa områden varit gränstrakter mellan dels Älvsborgs och Bohus län i väst, dels Älvsborgs och Skaraborgs län i öst.

Karaktär

Landskapstypen domineras av produktionsskog men har i vissa delar en mer varierad och naturlig karaktär. Skogslandskapet innehåller mossar som till största delen är be vuxna med låga tallar, men också har öppna delar. Landskapet är småbrutet och kuperat i den lilla skalan. Topografin gör att vägarna är kurviga och böljande oavsett riktning.

Berg i dagen är vanligt och jordtäcket är generellt tunt och består delvis av osammanhängande lager av morän, ovanligt i andra delar av kommunen. I vissa svackor där jordmättigheten är större återfinns jordbruksmark. Åkrarna avgränsas av landskapets topografi och har därmed oregelbundna former. I anslutning till åkrarna ligger även de flesta bostäderna. Runt bostäderna finns trädgårdar och omgivande skog har inslag av lövträd, bland annat stora ekar. Utöver bebyggelse runt åkermark finns små stugor och torp omgivna helt av skog.

Siktlinjerna är övervägande korta och landskapet upplevs som slutet. Inslagen av jordbrukarmark och myrar tillsammans med ett fåtal kraftledningsgator utgör undantag där siktlinjerna blir lite längre.

Funktion

Markanvändningen är stort dominerad av privatägd produktionsskog, mest barrskog. Där jordbruksinslag finns är åkermarken liten. I området finns även en bergtäkt. Markanvändningen ger att landskapet är svårgenomträngligt och det finns inte många vägar förutom skogsbruksvägar. För gemene man kan de stora skogsområdena och avsaknaden av byggnader och infrastruktur uppfattas som vildmark och orörda strövområden. I själva verket pågår relativt intensiv skogsproduktion i hela landskapstypen. Torvtäcker återfinns i några myrar, dock inte inom Trollhättans kommun.

Pågående processer och utvecklingstendenser

De små jordbruksmarkerna som inte hävdas växer igen och många är redan helt igenväxta. Det samma gäller för vissa mossarna som är eller varit utdikade.

Karaktärsområde: Härsmossen

Härsmossen är ett utmarks- och gränsområde mot Vänersborgs kommun. Området är flackt och här finns ett stort antal mossar. Här har också många verksamheter samlats av störande karaktär såsom en större transformatorstation och anslutande luftledningar, skjutbanor och ett par avvecklade avfallsanläggningar i detta karaktärsområde samt anslutande karaktärsområde i söder. Även i Vänersborg finns en avfallsanläggning, skjutbanor och en bergtäkt i närheten av verksamhetsområdet Trestad. I Vänersborg har också flera mossar nyttjats som torvtäkt.

Karaktärsområde: Kuleskog–Snarmossen

Karaktärsområdet runt Kuleskog upp mot Snarmossen har karaktär av att vara gränsbygd och ett typiskt allmännings- och utmarksområde, och området delas med Grästorps och Essunga kommuner. Det bebyggdes med torp på 1800-talet varav en del finns kvar. Utmarkerna är historiskt tillhörande gårdarna i intilliggande landskapstyper.

Ett antal stora öppna mossar ligger längs karaktärsområdet i SV–NO – bl.a. Långemossen, Djäknemossen (Essunga kommun), Jutemossen och Stammossen (Grästorps kommun).

Ulvebäcken rinner genom en kil av jordbruksmark och utgör kommungräns mot Essunga och Alingsås kommuner i öst. Bäckens övergång åt norr i Bredängsån och är då omgiven av skogsmark. Till Bredängsån leds många diken från de utdikade mossarna.

Karaktärsområdet genomkorsas endast av två landsvägar – Främmostadvägen (väg 2537) och vägen mellan Koberg–Hede (väg 2040). Utmed Främmostadvägen, finns ett band av villor byggda på 1970-talet.

Känslighet:

- Ekologiska samband och biologisk mångfald hotas av rationellt skogsbruk.
- Fortsatt igenväxning av mossar och jordbruksmark.

Större och mindre myrar och mossar breder ut sig i landskapstypen med en särpräglad öppen karaktär.

Potential:

- Potential att ställa om skogsbruket mot metoder som beaktar den biologiska mångfalden i högre grad i samråd med olika skogsägare. I Kuleskog–Snarmossen finns främst privata skogsägare. I Härmossen äger kommunen en del skogsmark och kan prioritera friluftsliv och naturvård.
- Potential att utveckla rekreation, vandringsleder etc. med närheten till Trollhättan inom området Härmossen.
- Karaktärsområdet Härmossen har flera störningskällor – potential att samlokalisera fler störande verksamheter och större exploateringar i området och undanta andra för rekreation.
- Potential att mossarna kan hantera extrema väderhändelser genom vattenreglering samt agera kolsänkor.

Bebyggelse av torpkaraktär samlade kring småskalig jordbruksmark som ligger inbäddad i skogslandskapet.

6. Måttligt kuperat sprickdalslandskap

Där det subkambriska peneplanets flacka topografi upphör i syd och sydväst i Trollhättans kommun tar ett måttligt kuperat sprickdalslandskap vid som fortsätter på ömse sidor Göta älv söder ut mot Göteborg och väster ut mot Bohuslän.

Karaktär

Ett sprickdalslandskap är uppbrutet i berg och mellanliggande dalar. Topografin är i olika grad kuperad och skogen dominerar landskapet. Jordtäcket är tunt. Sprickorna fylls av mossar, vattendrag och sjöar. Kommunens populära badsjöar ligger inom denna landskapstyp och har starka kopplingar till rekreation, utflykter och semester.

Funktion

Landskapet domineras av skogsproduktion. Vid sjöarna Öresjö, Trehörningen och Gravlången finns fritidshusområden kopplade till stränderna. Vid alla tre sjöar finns också kommunala badplatser, och landskapet är attraktiva rekreativmiljöer. Utöver fritidshusen är landskapstypen glest bebyggd och jordbruksmark finns endast som mindre inslag i delar av landskapet. Vagnätet är glest och knutet till de få bebyggelseägena och till skogsbruket.

Pågående processer och utvecklingstendenser

Sommarstugeområdena runt om i landskapstypen upplever ett tryck för permanentboende. Här pågår en omvandling i olika takt där VA-situationen styr utvecklingen. Högst är takten i Sjölanda, vid Trehörningen, där nybyggnad skett på sjöns norra sida. Hit har kommunalt vatten och avlopp dragits. Området omvandlas mot en tätortskaraktär. Bebyggelsestrycket kan också ses i Garnviken vid Öresjö där nya bostäder byggts högre upp i terrängen, längre från strandkanten och påbörjat bildandet av en ny årsring av bebyggelse. Den nya bebyggelsen skiljer sig betydligt mot den äldre fritidshusbebyggelsen med större byggnadsvolym och har tydlig orientering efter utsikt snarare än efter formationer i landskapet. Till den nya bebyggelsen kommer ofta en ordnad trädgård med gräsmatta i större utsträckning än vid den äldre bebyggelsen. Detta medför att den äldre bebyggelsen uppfattas bättre anpassad till sin omgivning. Sommarstugeområdet Ålstad vid Gravlången finns med i kommunens utbyggnadsplan för VA-nätet, vilket kan bana väg för mer permanent boende även här. Tecken på omvandling kan ses även här.

Karaktärsområde: Öresjö

Området sträcker sig från Göta älv till kommungränsen i väster och innefattar sjön Öresjö med omkringliggande landskap. Öresjö är en sprickdalssjö med uppbruten bergig strandlinje. I sjön finns en del öar. Från land kan sjöns stränder nås vid fritidshusområden och badplatser. Stora delar av stränderna är dock privata med tomter ned till strandlinjen varför badplatserna är viktiga för allmänhetens tillgång till sjöarna. I övrigt är strandkanterna mestadels skogbevuxna med få vägar som gör stränderna svårtillgängliga.

Garnviken vid Öresjö består av en blandning av gamla fritidshus och nya permanentbostäder. Historiskt har det varit ett sommarstugeområde. Här hade också NOHAB:s arbetsledare en mindre semesteranläggning med ett par tillhörande små stugor. Svenska kyrkan driver en kurs- och lägergård belägen i Gräsviken. Fritidshus finns också längs sjöns stränder vid Viksängen och Hedetorp. Utmed Öresjös stränder finns kommunala badplats i två badvikar förbundna med en strandpromenad. Kommunen planerar ny gång- och cykelväg mellan tätorten och badplatsen.

Landskapet är i huvudsak skogbeklätt men det finns en del inslag av jordbruk. I Gräsviken fanns ett före detta bevarandevärdt odlingslandskap. Djurhållningen med betande nötboskap som var en viktig faktor för att bevara de höga natur- och kulturvärdena har sedan flera år upphört.

Öresjö och sjöns utlopp Risån i nordväst ingår som en viktig del av Uddevallas dricksvattentäkt.

I området ligger Trollhättans gamla avfallsstation, den är numera sluttäckt och utan användning.

Ett typiskt inslag i sprickdalslandskapet är sjöarna, populära för bad och annan rekreation. Här återfinns kommunens badplatser som här vid Sjölanda badplats, Trehörningen.

Bilden mitten samt längst ner visar sjön Öresjös kommunala badplats och stränder. I Öresjö är fritidshusbebyggelsen underordnad landskapet, inbäddad i grönska. Bebyggelsestrycket ökar intill de populära sjöarna i sprickdalslandskapen.

Karaktärsområde: Trehörningen

Karaktärsområdet är skogsdominerat, kuperat och innehåller sprickdalssjöarna Trehörningen, Liperedssjön och Smörsömlingen. Trehörningen och Liperedssjön är uppdämda sjöar, reglerade med vattendom. Sjöarna har oregelbundna och uppbrutna strandkanter. Norr om Upphärad ligger även Sjökullesjön som kan vara en dödissjö med en mjukare form. Genom landskapet flyter Slumpån i en större sprickdal.

Dubbelspåriga järnvägen mellan Göteborg och Trollhättan löper genom landskapet. Den är anpassad till terrängen och följer landskapets riktningar. Det finns flertalet ekodukter, men även flertalet bergskärningar. Järnvägen är sammantaget inte visuellt påtaglig i landskapet. En äldre järnvägssträckning ligger parallellt och används som cykelväg.

Sjölånda längs vägen mellan Sjuntorp och Trollhättan är en av småorterna i kommunen som växer snabbast. Genom exploateringsprojekt växer Sjölånda ihop med Vårhaga på norra sidan Trehörningen

Söder om Trehörningen tar bebyggelsen i Sjuntorp vid. Delar av samhället ligger inom det måttligt kuperade sprickdalslandskapet – norra delarna av Sjuntorp samt Rönnängen.

Känslighet:

- Risk för privatisering av strandzonen vid bebyggelse i sjönära lägen.
- Om sommarstugeområden blir permanentboenden riskerar annan typologi att börja råda bland bebyggelsen – en strukturomvandling. Husen kan bli större och riskerar bli dominerande i landskapet. Samtidigt kan gator och andra sekundära funktioner bli större i och med nybyggnationer. Detta riskerar att påverka den småskaliga karaktären.
- Känslighet för storskaliga horisontella exploateringar då de riskerar bryta mot topografin i både den storskaliga och småskaliga skalan. Detta eftersom en storskalig exploatering troligen innebär att en stor yta behöver planas ut inför byggnationen. Det kan också gälla längsgående strukturer som vägar.

Karaktärsområde: Gravlången–Vanderydsvattnet

Gravlången är en långsträckt sprickdalssjö med halvön Ålstadnäset i norr. Topografin är kuperad och riktad i norr–söder. I det skogsdominerade landskapet finns små delar med jordbruksmark framför allt nordväst om Gravlången.

Vanderydsvattnet är också en sprickdalssjö riktad i den överordnade riktningen norr–söder. På dess östra sida ligger Koberg och dess västra sida är mycket sparsamt bebyggd, med en mindre bebyggelsekoncentration vid Bjurdammen.

Ålstadnäset är ett statligt naturreservat med syftet att bevara de natur- och kulturvärden som finns kopplade till de gamla ekarna och betade markerna. Skyddsåtgärderna ska återskapa det öppna landskapet som historiskt funnits här.

På gränsen till Slumpåns dalgång finns en stor gård – Kalltorp. Gården har tidigare haft djurhållning, men har idag bara hästar kvar. Tillhörande gården finns karaktäristiska, äldre arbetarbostäder.

Potential:

- Stärka friluftslivet, exempelvis vandringsleder.
- Stärka upplevelsen av sprickdalslandskapet, skapa utblickar och överblickar.
- Potential att ställa om skogsbruket mot metoder som beaktar den biologiska mångfalden i högre grad i samråd med olika skogsägare. Det gynnar upplevelsen i skogarna som ofta är rekreationsområden.
- Potential att stärka rekreationen vid badsjöarna genom cykelbanor från närliggande orter.
- Nyttja den öppna plats som den avvecklade avfallsanläggningen Munkebo ger. En plats för ytkrävande aktiviteter. Stigrikt område med potential för rekreation när Trollhättans stad.
- Potential för horisontella storskaliga exploateringar i lägen där topografin är lämplig samt att placeringen inte stör siktlinjer.
- Varsam komplettering av bebyggelsen i sjönära lägen kan utgöra en potential för utveckling av bygderna, men riskerar innebära strukturomvandling, se känslighet.

Vid sprickdalslandskapens sjöar har småskaliga fritidshusområden vuxit fram längs slingrande smala vägar. Foto från Ålstad.

En utvecklingstendens i sprickdalslandskapen är att större hus uppförs i fritidshusområdena, ibland för permanent boende. Här "Sjölunda Lakeview" vid Trehörningen

7. Godslandskap

Godslandskapet kring Kobergs slott har definierats som en egen landskapstyp i denna landskapskaraktärsanalys. Skälet är att fideikommisset och driften av dess ägor i hög grad präglar landskapets karaktär på hela fastigheten. Fastigheten är därför också gräns för landskapstypen åt norr, väster och öster. Landskapstypen har sin fortsättning söder ut och omfattar Livereds säteri i Ale kommun, som tillhör fideikommisset Koberg.

Karaktär

Landskapstypen har ett karaktärsområde: **Kobergs slott**. Fideikommissets ägor ligger i gränslandet mellan olika landskapstyper. På en överordnad nivå ligger karaktärsområdet i Risvedens norra del – det vildmarks- och friluftsområde som hänger samman söder ut till Göteborgsregionen – i grunden ett sprickdalslandskap. I norr gränsar karaktärsområdet till det myrrika flacka skogslandskapet vid Kuleskog, med stora myrmarker även på Koberg ägor. Det relativt stora inslaget av jordbruksmark i karaktärsområdet gör att karaktärsområdet Kobergs slott kan klassas som ett mosaiklandskap.

Fideikommisset utgör cirka 15% av Trollhättan kommuns yta. Genom sin månghundraåriga historia har godset och fideikommisset haft stark prägel på sin mark. Detta har gett denna del av kommunen en säregen prägel. Hela landskapet är mycket rationellt skött. Detta gör att man tydligt ser att man befinner sig på Kobergs marker. Tydliga tecken på det är till exempel rationellt brukad skog i ensartade bestånd, storskaligt brukade jordbruksmarker, storskaliga ekonomibyggnader, omfattande viltstängsel och kommunens högsta koncentration av stenmurar.

Kobergs slott ligger vid Vandrydsvattnet och runt slottet finns ett låglänt jordbrukslandskap. Jordbruksmarken är mindre omfattande än skogsbruksarealen. För djurhållningen finns stora grisstallar, men framför allt är det viltvården, med främst hjort, som syns i landskapet. Fideikommisset förvaltar cirka 350 byggnader på sina ägor – arrendegårdar, torp, nyttobyggnader och annan spridd bebyggelse. Ett exempel är Dalens kvarn, som består av tre kvarnbyggnader och två sågverksbyggnader, varav en kvarnbyggnad består. Den är industriminne och är varsamt upprustad och används idag till samlings- och festlokal. Inte långt från Kobergs slott ligger Lagmansered kyrka, ett tydligt landmärke där den står högt i terrängen, där vägen från Livered ansluter till landsvägen mellan Trollhättan och Sollebrunn. Det är den fjärde kyrkobyggnaden i området, efter att de tidigare kyrkobyggnaderna eldhärjats.

Funktion

Koberg ligger i skärningen mellan flera landsvägar, framför allt den äldre landsvägen mellan Trollhättan och Sollebrunn, men också med koppling väster ut mot Upphärad, Sjuntorp och Göta älvdal.

Slottet ligger på en udde i Vanderydsvattnet omgiven av ett godslandskap med storvuxna ekar som solitärträd och i hagmarker. De visuella sambanden är tydliga med många siktlinjer mot slottet och dess torn – även skapade röjda gator. Vid Vanderydsvattnets norra strand med Kobergs slott i fonden ligger sedan 1963 en golfbana.

Koberg har även anlagt våtmarker. De har ett delat syfte där stöttning av biologisk mångfald är en del och andjakt är den andra delen.

Pågående processer och utvecklingstendenser

Koberg har självbestämmande över hela karaktärsområdet. Fideikommissets ägor förvaltas rationellt och fideikommisset har både resurser och ambitioner att utvecklas genom drift och avkastning från landskapets resurser. Viss bebyggelse, även kulturhistoriskt värdefulla byggnader, som inte fyllt något behov har rivits. Det finns en risk att detta fortsätter.

Skogen runt Koberg är mycket rationellt skött och "välstädd".

Den restaurerade delen av Dalens kvarn.

Känslighet:

- Godsstrukturen med tillhörande arrendegårdar är sällsynt i kommunen och regionen och är känslig mot tillägg som förändrar den hierarkiska och storskaliga strukturen, det vill säga att Kobergs slott dominerar landskapet, att omgivande infrastruktur och bebyggelse förhåller sig till godsets historiska planering och markanvändning.
- Koberg har möjlighet att förändra stora områden på kort tid genom att fatta beslut om ändrad markanvändning eller annan drift. Detta kan hota ekologiska, visuella, strukturella eller historiska samband snabbt.
- Fortsatt rivning av arrendegårdar eller andra värdefulla byggnader vilket leder till att landskapet kan mista natur- och kulturvärden.

Potential:

- Potential att utveckla och fortsatt bedriva evenemangs- och besöksmål vid Koberg. Exempelvis julmarknader, viltturism och golfresor.
- Potential att genomföra natur- och kulturförädlingsåtgärder från t.ex. Länsstyrelsen, EU-stöd etc. Exempelvis återställande av våtmarker.
- Det storskaliga landskapet lämpar sig bra för både horisontella och vertikala exploateringar förutsatt att godsstrukturen bibehålls.
- Potential att skapa sammanhängande naturbetesmarker som gynnar natur- och kulturvärden.

Inbäddat i en slottspark med praktfulla lövträd ligger slottsbyggnaden Koberg.

Hjortar är en vanlig syn i godslandskapet omkring Koberg.

8. Älvdalslandskap

Göta älvs dalgång löper genom hela Trollhättans kommun i nord-sydlig riktning. När älven passerar Trollhättan söderut blir den smalare och uppdelad till kraftverket och slussarna. Söder om Trollhättan blir Göta älv ett samlat vattendrag igen. Landskapstypen avgränsas av älvrummets tydliga kanter. Bortom krönet vidtar angränsande landskapstyper.

Karaktär

Landskapstypen har ett karaktärsområde: **Göta älv**. Göta älvdal, mellan Trollhättan och Slumpåns dalgång, är skogbeklädd, mycket brant och svårtillgänglig, särskilt på den östra sidan. Från älvens östra sida måste man komma nära dalgångens kant för att kunna se själva älven. Väl vid kanten blir utblicken vidsträckt och man ser vattenytan och över till den flackare västra sidan som innehåller ett band av jordbruksmark och gårdsmiljöer. Väster om dalgången, i Lilla Edets kommun, tar det högre liggande sprickdalslandskapet vid med ett markant språng i terrängen.

Vid Åkerström, på västra sidan och Stubbered på östra finns kulturmiljöer i form av en slussanläggning från 1779 (Åkerström) och båtbyggeri (Stubbered). Längs östra stranden på sträckan ned mot Slumpåns utlopp har tre tegelbruk funnits.

Funktion

Göta älv har och har alltid haft en funktion som vattenväg. Åkerström var omlastningsplats innan slussarna genom Trollhättan fanns. Då lastades varor om här för färd landvä-

gen genom Edsäterdalen mot Vänern. Idag finns farled av riksintresse till och från Vänern med dess hamnar.

Det är endast längs älvens västra sida som det löper en parallell landsväg. Den förbinder gårdar i ett varierat jordbrukslandskap. Detta ligger dock i Lilla Edets kommun, då kommungränsen går i älvens mitt från Åkerström/Stubbered och söder ut.

På östra sidan finns ett mindre vägnät, främst i öst-västlig riktning från E45-stråket mot små bebyggelsekoncentrationer på krönet mot älven.

Såväl barr- som lövskogarna längs älvdalen har höga/högsta landskapsvärde ur ett landskapsekologiskt perspektiv. Åkerström på västra sidan älven utgör ett naturreservat som bland annat innehåller gammal skog, betesmarker och ger ett idylliskt intryck. På östrasidan finns naturreservat kring Ryrbäcken som avgränsar Trollhättans tätort i söder.

Pågående processer och utvecklingstendenser

Det finns ett litet exploateringstryck för bostäder på älvdalens östra sida i lägen som ger utblickar mot väster över Göta älv, till exempel vid Stubbered. Det finns även ett exploateringstryck för andra anläggningar så som lastbilsparkeering, bensinstation och köpcentrum nära väg E45 vid Assarebo samt grustag. Sjöfarten utvecklas genom att slussarna i Lilla Edet, Trollhättan och Vänersborg planeras ersättas.

Åkerström sett från Göta älvs östra sida.

Känslighet:

- Åkerström och Stubbered är känsliga kulturmiljöer då de innehåller minnen av de historiska verksamheterna, jordbruk på västra sidan och båtbyggeri på östra sidan. Vid Åkerström skedde också omlastningen från båt till hästar innan slussarna i Trollhättan byggdes.
- Lövskogs- och barrskogsmiljöer längs älvens sidor är känsliga för förändrade eller brutna samband ur ett landskapsekologiskt perspektiv. Naturreservat på båda sidor älven.

Potential:

- Potential för att utveckla friluftslivet längs åns kanter med goda lägen för utblickar (fornborgar), ökad vattenkontakt genom att tillgängliggöra stränder etc.
- Potential att varsamt komplettera bostadsbebyggelse i attraktiva lägen längs älvens östra sida. Bebyggelsen behöver beakta landskapsekologiska samband, topografi (terränganpassning) och bebyggelsekaraktär i området eftersom läget är exponerat.

Stubbered sett från Göta älvs västra sida. Notera skillnaden mellan den branta östra sidan av dalgången och den mer flacka västra sidan på bilden på sidan 40.

Del 2:

Anspråk i landskapet

Inledning, del 2

Denna landskapskaraktärsanalys är ett kunskapsunderlag för ökad landskapsförståelse i utvecklingsprocesser inom Trollhättans kommun. Den syftar till att ge vägledning till hur utveckling kan ske med beaktande av landskapets karaktär, kvaliteter och särart.

Del 1 – Karaktärisering av landskapet – ger en förklaring till hur olika delar av landskapet ser ut och fungerar. Tematiska kapitel kan förklara varför landskapet ser ut som det gör. Beskrivna utvecklingstendenser, känslighet och potential ger en medvetenhet om landskapstypernas särart.

I denna del – Anspråk i landskapet – beskrivs hur olika former av ianspråktagande av mark påverkar värden i landskapet. Det gäller framför allt ianspråktagande för exploatering. Landskapet förändras ständigt, både genom

naturliga processer, men snabbast av mänsklig påverkan. Dessa anspråk i landskapet kan vara tillägg som påverkar landskapet och upplevelsen av det.

Landskapets värden preciseras under särskild rubrik och utgår dels från den känslighet och potential som beskrivs för landskapstyperna i del 1, dels av andra landskapliga värden som kommer ur kommunala mål och viljeyttringar. Till detta följer rekommendationer för landskapsanpassning i fortsatt arbete inom kommunal planering, till exempel vid översiktsplanering, detaljplaner eller bygglovsprövning. Som komplement till rekommendationerna är landskapstypernas känslighet och potential (del 1) användbara i fortsatt planering, särskilt för andra åtgärder än de som redovisas på nästa uppslag.

Anspråk i landskapet

Under denna rubrik listas fyra typer av förändringar i landskapet som pågår och kan tänkas öka framöver. För varje landskapstyp framgår på följande uppslag vilken landskapspåverkan dessa tillägg innebär och rekommendationer för en landskapsanpassning som utgår från landskapstypens särprägel. Karta på sidan 17.

Tätortsutveckling

I flera av kommunens småorter finns potential att komplettera bebyggelse och andra stadsbyggnadselement för att vidmakthålla och förstärka strukturer. Tätorterna har vuxit fram på olika sätt och har sin egen särprägel och identitet. De föreslagna rekommendationerna tar hänsyn till detta. Tätortsutvecklingen bör ta fler värden än landskapsanpassning i beaktande, sociala, kulturhistoriska, hållbarhetsfaktorer, genomförbarhet etc. är exempel på värden. Ur ett landskapsperspektiv är aspekter som riktning, skala, byggnadstypologi och gestaltning centrala. Även utformningen av allmän plats bör ta hänsyn till de kulturhistoriska och landskapliga strukturerna och möjligheterna att tillgodose goda boendemiljöer och en ändamålsenlig sammanhållen bebyggelse.

Spridd bebyggelse

I stora delar av kommunen finns möjlighet att komplettera och utveckla den spridda bebyggelsen på landsbygden. Placeringen av dessa bör ta hänsyn till hur gårdar och nuvarande bebyggelse ligger i landskapet, vilket skiljer sig mellan de olika landskapstyperna. Den spridda bebyggelsen bör, på samma sätt som i tätorterna ta hänsyn till riktning, skala,

byggnadstypologi och gestaltning. När bebyggelsen ligger spridd blir dess trädgård och omkringliggande kontext, så som siktlinjer, schakt och terrasser, stödmurar och komplementbyggnader också viktiga i och med att byggnationen läses ihop med ett större sammanhang.

Större exploateringar

Större exploateringar är sådana som riskeras få stor visuell påverkan på sin omgivning och tar en stor yta i anspråk. Vanliga exempel på detta kan vara industri- och lagerbyggnader, stora ekonomibyggnader, skorstenar, master, luftledning, nya vägar etc. Det kan också vara go-cart-banor, padelbanor, paddockar, upplag, uppställningsytor och mycket annat. Landskapets visuella karaktär och upplevelsen av det riskerar påverkas mer av större exploateringar eftersom de av sin natur är mer påtagliga, men också för att de ofta är ensamma i sitt slag och därmed sticker ut.

Övriga anspråk i landskapet

Under denna rubrik finns rekommendationer kring tillägg i landskapet beskrivna i generella termer. Det kan gälla till exempel vertikala eller horisontella strukturer. Det kan ge en vägledning för bedömning av tillägg och ärenden som inte beskrivs specifikt under övriga rubriker.

Storskaliga strukturer såsom vindkraftverk etc. bedöms inte i denna landskapskaraktärsanalys eftersom det bedöms mindre sannolikt att sådana anläggningar tillkommer inom hinderfritt område kring Sotenäs flygflottilj.

Tätortsutveckling tar landskapet i anspråk. Här är Upphärad fotad åt nordost.

Ny bebyggelse på morän-/bergkulle i jordbrukslandskapet. Ett exempel på anspråket från spridd bebyggelse, utanför tätort.

En inomhuspadock i det småskaliga, flacka mosaiklandskapet. Ett exempel på ett storskaligt inslag i ett småskaligt landskap.

Luftledningar på Gärdhemsslätten. Ett exempel på ett storskaligt linjärt anspråk i landskapet.

Värden och rekommendationer inom landskapstyper

1. Öppet slättlandskap

Landskapsvärden

- Kommunens mest omfattande ytor av produktiv jordbruksmark. Livskraftiga jordbruksföretag.
- Ekologiskt värdefulla åkerholmar med lövskog som stepping stones i jordbrukslandskapet.
- Värdefull visuell karaktär där trädbevuxna åkerholmar ligger spridda i det öppna landskapet. Många åkerholmar är bebyggda med både äldre och nyare bebyggelse.
- Landskapsekologiskt värdefulla gräsmarker kring Hallsjön och söder ut längs tillflöde och moränrygg – av riksintresse för naturvård samt högt kulturhistoriskt värde.
- Värdefulla, attraktiva boendemiljöer, delvis på grund av landskapets visuella karaktär.
- Generellt värdefull bebyggelsestradition med traditionella former och volymer för det historiska jordbrukslandskapet.
- Möjligheten till utblickar och längre siktlinjer, ofta med Hunneberg i fonden som ger landskapets identitet.

- Förespråka traditionella typologier för landskapstypen med sadeltak i liknande skala som befintlig bebyggelse.

Spridd bebyggelse

- Lokalisera bebyggelse på åkerholmar och små skogspartier. Begränsa utbredningen på varje åkerholme så att en tydlig och ekologiskt funktionell randzon av lövskog finns kvar, också för ett visuellt syfte. Ta hänsyn till kumulativa effekter av byggnation så att åkerholmarnas funktion som ekologiska stepping stones inte ödeläggs.
- Orientera byggnader efter landskapets förutsättningar. Det gäller också terränganpassningen av tomten – undvik schakter, sprängningar och terrasseringar.
- Visa särskild hänsyn och studera läge och utformning på kompletterande bebyggelse särskilt noga i den kulturhistoriskt värdefulla miljön på moränryggen söder om Hallsjön.
- Förespråka traditionella typologier för landskapstypen med sadeltak i liknande skala som befintlig bebyggelse.

Rekommendationer

Tätortsutveckling

Tätortsutveckling kan vara aktuell i Gärdhem/Artorp. På platsen har ett tingshus och ett antal gårdar funnits, men historiskt ingen tätortsstruktur. Den bergkulle som utgör den samlade bebyggelsen idag är i princip helt bebyggd. Plats kan behöva lämnas för tätortsfunktioner såsom service.

- Undvik helt att bygga på jordbruksmark. Traditionellt har mycket lite bebyggelse tillkommit utanför åkerholmarna.
- Lokalisera bebyggelse på åkerholmar och små skogspartier. Begränsa utbredningen på varje åkerholme så att en tydlig och ekologiskt funktionell randzon av lövskog finns kvar, också för ett visuellt syfte. Ta hänsyn till kumulativa effekter av byggnation så att åkerholmarnas funktion som ekologiska stepping stones inte ödeläggs.
- Förespråka olika orientering av ny samlad bebyggelse, där byggnaderna lokaliseras efter landskapets förutsättningar. Det gäller också terränganpassningen av tomten – undvik schakter, sprängningar och terrasseringar.

Större exploateringar

- Stora exploateringar bör inte dominera den visuella karaktären, utan underordna sig landskapet, t.ex. intill skogsinslag. Undvik byggnads-/konstruktionshöjder över trädtopparna. På grund av de långa siktlinjerna kan en exploatering synas från långt håll och från platser som inte är uppenbara.
- Placera större byggnadsvolymer intill andra byggnader för att bilda ett visuellt sammanhang. Det är den traditionella bebyggelsestypologin t.ex. i en gårdsmiljö.

Övriga anspråk i landskapet

- Generellt har horisontella tillägg större möjlighet att anpassas till och följa det storskaliga landskapet. Även tilläggen i sig kan vara storskaliga om den visuella karaktären beaktas, se Större exploateringar.
- Undvik tillägg som bryter mot landskapet, t.ex. vertikala strukturer som är högre än trädtopparna.
- Vägar/cykelvägar etc. bör hållas låga och i höjd med omgivande jordbruksmark för att inte bilda en visuell barriär i det flacka landskapet.

2. Storskaligt dalgångslandskap

Landskapsvärden

- Produktiv sammanhängande jordbruksmark. Livskraftiga jordbruksföretag.
- Sjuntorps uppdelade karaktär har ett kulturhistoriskt och visuellt värde kopplat till läsbarheten i landskapet. Orten är uppdelad och har flera olika bebyggelsekoncentrationer och centrumbildningar som en naturlig följd av skredbenägna jordar i ravinlandskapet.
- Stora delar Slumpåns dalgång är riksintresse för naturvård och friluftsliv kopplat till det unika ravinlandskapet kring Slumpån.
- Sjuntorps industrimiljöer, Rommele kyrkby och Åsbräcka (Lilla Edets kommun) är av riksintresse för kulturmiljövården. Industrimiljöer har ett generellt värde och potential för besöksnäringen.
- Kalltorp och miljön omkring tillsammans med Lillån är en värdefull natur- och kulturmiljö med höga landskapsbildsvärden med ett varierat landskap.

Rekommendationer

Tätortsutveckling

Tätortsutveckling kan vara aktuell i Upphärad och Sjuntorp, inklusive Fors, Lunneberg. och Rönnängen (i landskapstyp 6).

- Komplettera bebyggelsestrukturen i Upphärad och lyft fram historien som stationssamhälle genom att utveckla strukturen orienterad efter järnvägen och efter den historiska tyngdpunkten i orten.
- Upphärad ligger i ett landskapsrum mellan låga skogklädda bergsryggar. Orten kan kompletteras inom detta rum med bibehållen visuell karaktär av orten sedd utifrån. Håll samman orten för att minimera vägdragningar och göra kollektivtrafik möjlig och attraktiv med hållplatser i strategiska lägen.
- Fortsätt att utveckla Sjuntorp i dess olika delar och låt de olika delarna ha olika karaktär. Förtäta och utvidga i de lägen där det är möjligt med hänsyn till geotekniken. Strukturen minner om tätortens läge och förutsättningar, därför bör man inte sträva efter att bygga ihop de olika delarna.

- Underlätta för utveckling och vidmakthållande av Sjuntorps fabriker som en levande del i orten och i landskapet. Beakta varsamhet i relation till industrimiljöns kulturhistoriska värden.
- Värna Rommeles karaktär av kyrkby i enlighet med kulturhistoriska värden uttryckta i riksintresset.

Spridd bebyggelse

- Undvik att bygga på jordbruksmark. Traditionella bebyggelselägen är på kullarna i jordbrukslandskapet och i dalgångens kantzoner. Fortsätt följa de traditionella lägena.
- Förespråka traditionella typologier, proportioner och färger för landskapstypen med sadeltak i liknande skala som befintlig bebyggelse.
- Orientera byggnader efter landskapets förutsättningar. Det gäller också terränganpassningen av tomten – undvik schakter, sprängningar och terrasseringsar.

Större exploateringar

- Större exploateringar bör lokaliseras till dalgångens kanter där omgivande höjder i sprickdalslandskapet ger visuellt stöd. Det är också här gårdar med större ekonomibyggnader traditionellt har lokaliserats.
- Undvik större exploateringar i dalgångens mitt utanför tätorterna. Tillägg här bör underordna sig landskapet, t.ex. intill skogsinslag. Undvik byggnads-/konstruktionshöjder över trädtopparna. På grund av de långa siktlinjerna kan en exploatering synas från långt håll och från platser som inte är uppenbara.

Övriga anspråk i landskapet

- Generellt har horisontella tillägg större möjlighet att anpassas till och följa det förhållandevis storskaliga landskapet. Den traditionella placeringen är i dalgångens kanter.
- Undvik tillägg som bryter mot landskapet i dalgången, alltså vertikala och storskaliga. Undvik vertikala strukturer som konkurrerar med skorstenen i Sjuntorp och kyrkorna i dalgången.
- Vägar/cykelvägar etc. bör hållas låga och i höjd med omgivande jordbruksmark för att inte bilda en visuell barriär i de flacka delarna av landskapet.

3. Småskaligt dalgångslandskap

Landskapsvärden

- Det grundläggande landskapliga värdet i karaktärsområdet Edsättersdalen är dess historiska funktion som färdväg förbi fallen i Trollhättan. Funktionen kommer av landskapets starka nord-sydliga riktning och flacka topografi där Edsvägen genom historien varit den naturliga allfartsvägen och är än idag den enda genomgående vägen.
- Kulturhistoriska värden kopplade till första punkten är landsvägens sträckning och linjeföring, dess struktur med torpbebyggelse i höjdkanten i öster och tillfartsvägar till dalgångens gårdar åt väster.
- Dalgångens öppna och varierade karaktär har visuella värden. Där ingår åkerholmar, skogsidåer och gårdarnas jämna spridning på låga morän- och bergkullar i dalgångens mitt/östra halva.
- Dalgången har rekreativa värden med sitt tätortsnära läge, för ridskolor etc.
- Höga naturmiljövärden i dalgångens sydligaste del, i övergången mot Göta älv.

Rekommendationer

Tätortsutveckling

Edsättersdalen innehåller ingen egen potential för tätortsutveckling, men påverkan på Edsättersdalen bör beaktas och potentialen för tätortsnära rekreation kan realiseras, när Trollhättans tätort expanderar väster ut.

Spridd bebyggelse

- Beakta strukturen och lokalisera tillkommande bebyggelse till de återkommande morän- och bergkullarna i dalgången. Här ligger gårdsbebyggelsen idag. Bebyggelselägen spritt längs Edsvägen tillhör också landskapets traditionella struktur. De västra delarna av dalgången är mycket lite bebyggd. Här kan enstaka bebyggelselägen vara aktuella anpassade till landskapet i gränsen mot höjderna åt väster.
- Undvik helt bebyggelse på jordbruksmark. Jordbruken är småskaliga och minskade ytor minskar möjligheterna till jordbruk eller omställning till liknande verksamheter som kan hålla landskapet öppet.

Större exploateringar

- Dagens större ekonomibyggnader är gårdarnas ekonomibyggnader och ligger tillsammans med dem i östra halvan av dalgången. Nya större byggnadskroppar bör lokaliseras till denna del eftersom vegetation och bebyggelsen då ligger i ett sammanhang. hänsyn behöver tas till de kulturhistoriska värdena knutna till Edsvägen och dess angränsande områden. Byggnader bör inte placeras i dalens botten då de blir visuellt exponerade, bryter strukturen och riskerar hindra upplevelsen av dalens riktning.

Övriga anspråk i landskapet

- Tillägg som följer landskapets form är småskaliga och förhåller sig till dalens riktning. Vertikala element bör förhålla sig till dalgångens vegetationshöjder och topografin i dalens kantzoner.
- Undvik tillägg som bryter mot landskapets struktur, form och skala, alltså undvik storskaliga tillägg som bryter dalens riktning och bebyggelsestruktur.
- Åtgärder i Edsvägen, t.ex. komplettering med gång- och cykelväg kräver stor kulturhistorisk medvetenhet. Arkeologiska insatser kan också krävas i närheten av äldre vägsträckning. Vägens linjeföring och rumsliga sammanhang är ålderdomlig och tidsdjupet bör kunna läsas även efter eventuella åtgärder.
- Kraftledningarna löper idag längs dalgångens västra sida. Eventuella tillägg av samma typ bör lokaliseras i denna del av dalen. En ännu större landskapsanpassning är att förlägga sådana stråk till angränsande karaktärsområde i väster – Härsmossen, myrrikt flackt skogslandskap, där den visuella påverkan blir mindre.

4. Småskaligt flackt mosaiklandskap

Landskapsvärden

- Landskapets värden byggs av landskapstypens särart – småskalighet, variation i slutet/öppet (små jordbruksmarker och skogsområden), lövskogsinslag, vattendragens lopp genom landskapet (t.ex. Lerumsån).
- Landskapstypen har stora boendekvaliteter på grund av första punktens landskapliga karaktär samt att stora delar nås enkelt via det övergripande vägnätet på rimligt avstånd från Trollhättans stad.
- Orter har vuxit upp i landskapstypen kring kyrkor och stationsetableringar. Boendekvaliteterna i orterna gör att de är populära än idag. Orternas servicestruktur är av stor värde för att hålla denna del av kommunen levande.
- För att vidmakthålla de öppna delarna av landskapet är bruket av marken av stort värde – mindre jordbruk, djurhållning, hästgårdar etc.
- Höga landskapsekologiska värden kopplade till gräsmarker (kring Velandå), Löv-/blandskogar (Hunneberg och kring Velandå), barr-/blandskogar (kring Velandå och söder om Trollhättan) samt myrar (söder om Trollhättan)
- Värdefulla kulturmiljöer finns inom landskapstypen såsom kyrkomiljöerna i Väne–Åsaka och Norra Björke, jordbrukslandskapet norr om Norra Björke och Velandå säteri.

Rekommendationer

Tätortsutveckling

Tätortsutveckling kan vara aktuell i Velandå, Åsaka och Norra Björke.

- Beakta och bygg vidare på orternas karaktär och historia som såväl stationsorter (Velandå, Åsaka och Norra Björke) som sockencentrum kring kyrkan (Väne–Åsaka). Det stärker identiteten och den historiska läsbarheten.
- Ta hänsyn till och vidareutveckla kulturmiljöerna med dess värden i ortsutvecklingen.
- Var sparsam med exploatering på jordbruksmark och beakta ägoförhållanden för att behålla livskraftiga jordbruk och möjligheter att hålla markerna öppna.

- Håll samman respektive ort för att minimera vägdragningar och göra kollektivtrafik möjlig och attraktiv med hållplatser i strategiska lägen.

Spridd bebyggelse

Den spridda bebyggelsen är viktig för att kunna hålla liv i landskapets karaktär med både jord- och skogsbruk. Därför bör kommunen ha en positiv inställning till spridd bebyggelse, framför allt om bebyggelsen kan bidra till upplevelsen av mosaiklandskapet.

- Undvik att bygga på jordbruksmark. Traditionella bebyggelselägen är på kullarna och skogsområdena i mosaiklandskapet. Fortsätt följa de traditionella lägena.
- Orientera byggnader efter landskapets förutsättningar. Det gäller också terränganpassningen av tomten – undvik schakter, sprängningar och terrasserings.
- De större gårdarna utgör en speciell karaktär i karaktärsområde Norra Björke, därför bör nyetablering av spridd bebyggelse vara mer restriktiv i detta karaktärsområde. Tilläggen bör studeras noga så att den överordnade bebyggelsestrukturen kan vidmakthållas. Det kan ske genom varsam komplettering av befintliga bebyggelselägen.

Större exploateringar

- Landskapet har generellt en tållighet för större exploateringar eftersom de kan inpassas i mosaiken av öppet/ slutet och ta stöd i så bergkullar, skogsområden och ridåer.
- Landskapstypens generella småskalighet kan brytas om exploatering sticker upp över trädtopparna och blir visuellt dominerande på avstånd.

Övriga anspråk i landskapet

- Eftersom landskapet är mycket varierande så finns möjlighet för de flesta typer av exploateringar i rätt lägen, se första punkten under "Större exploateringar".
- Inslaget av låga bergkullar är stort i landskapstypen. Vid vägdragningar och förändring av vägar kan även små förändringar ge strukturbrott om sprängning krävs i bergkullarna. Anpassa linjeföring i plan och profil till terrängformerna och strukturen öppet/slutet.

5. Myrrikt flackt skogslandskap

Landskapsvärden

- Landskapet upplevs avlägset, vilket i sig är ett värde i upplevelsen av landskapet. Här kan man uppleva en vidsträckthet och samtidigt blir överraskad när t.ex. myrmarker bryter det vidsträckta skogslandskapet.
- Landskapsekologiska värden knutna till myrkomplexen.
- Värdefulla skogsbruksområden, potential som kolsänka.
- Värde som potentiell plats för störande verksamheter där sådana redan finns.
- Värde som tysta områden, där störande verksamheter inte finns.

Rekommendationer

Tätortsutveckling

Inom landskapstypen finns inga tätorter.

Spridd bebyggelse

- Landskapstypen är generellt tålig för nyetablering av spridd bebyggelse.
- Lokalisera bebyggelse till platser där det redan finns väg för att undvika ytterligare vägar i ostörda områden.

Större exploateringar

- Landskapstypen är generellt tålig för större exploateringar. Särskilt för verksamheter som är störande och därför inte kan placeras på annan plats inom kommunen. Det gäller särskilt karaktärsområde Härsmossen där delar har störande verksamhet.
- Delar av karaktärsområdena är tysta områden som är få i kommunen. Beakta denna landskapskvalitet vid exploatering.

Övriga anspråk i landskapet

- Landskapstypen är generellt tålig för etableringar i landskapet. Ta särskilt hänsyn till myrmarkerna både som upplevelselandskap och till myrarnas vattenregim och ekologiska funktioner.

6. Måttligt kuperat sprickdalslandskap

Landskapsvärden

- Landskapets värden byggs av landskapstypens särart – ett variationsrikt landskap, topografin, skogarna, sjöarna där landskapet öppnar upp sig och medger långa utblickar. Upplevelser i skogslandskap, delvis med vildmarkskaraktär.
- Sjöarna är ett särskilt rekreationsvärde, speciellt de med kommunala badplatser.
- Skogslandskapet har ett särskilt rekreationsvärde för såväl motion som avkoppling.
- Värdefulla fritidslandskap med bl.a. småskalig fritidshusbebyggelse och semester- och besöksanläggningar.
- Landskapsekologiska värden för löv-/blandskogar kring Gravlången och barr-/blandskogar norr om Sjuntorp/Slumpån.

Rekommendationer

Tätortsutveckling

Tätortsutveckling kan vara aktuell i Sjölanda och Rönnängen, norr om Sjuntorp (i landskapstyp 2). Rönnäng är en del av de spridda bebyggelsekoncentrationerna i Sjuntorp. I Sjölanda pågår en utveckling till samlad bebyggelse genom komplettering och permanentning av fritidshus på norra sidan Trehörningen. Om bebyggelsen blir omfattande kan plats behöva lämnas för tätortsfunktioner såsom service.

- Kompletteringar i Rönnängen, Sjuntorp bör i första hand ske i flackare partier. Om utökning blir aktuell i mer kuperad terräng bör man noga studera terränganpassning av vägar, bebyggelseplacering och tomter. Undvik omfattande sprängningar och terrasseringar.
- Utvecklingen av Rönnäng behöver beakta värdet av små öppna betesmarker m.m. i sprickdalslandskapet samt behovet av närrekreation.
- Fritidshusbebyggelsen i Sjölanda är småskalig och anpassad till terrängen vad gäller skala, placering, tomternas planering, vägdragningar etc. Ny bebyggelse har andra krav avseende önskad bostadsstorlek, tillgänglighetsanpassning, gatustandard m.m. Anpassa i möjligaste mån bebyggelsen på dessa punkter för att vara i samklang med befintlig fritidshusstruktur.

Spridd bebyggelse

- Landskapstypen är generellt tålig för nyetablering av spridd bebyggelse.
- Lokalisera bebyggelse till platser där det redan finns väg för att undvika ytterligare vägar i ostörda områden.
- Beakta terränganpassning, löv- och barrskogsmiljöer, kulturhistoriska samband, tysta områden med rekreativa värden både avseende bebyggelsens lokalisering och vägars dragning.

Större exploateringar

- Landskapstypens topografi är en utmaning för större exploateringar, både vad gäller tillgänglig yta och ändamålsenliga vägdragningar.
- Beakta terränganpassning, löv- och barrskogsmiljöer, kulturhistoriska samband, tysta områden med rekreativa värden både avseende bebyggelsens lokalisering och vägars dragning.
- Fritidshusområdena vid Gravlången och Öresjö upplever likt Sjölanda ett förändringstryck från fritidsändsmål till åretrunt-boende. Befintlig fritidshusbebyggelse är småskalig och anpassad till terrängen vad gäller skala, placering, tomternas planering, vägdragningar etc. Ny bebyggelse har andra krav avseende önskad bostadsstorlek, tillgänglighetsanpassning, gatustandard m.m. Anpassa i möjligaste mån bebyggelsen på dessa punkter för att vara i samklang med befintlig fritidshusstruktur.
- Delar av karaktärsområdena är tysta områden som är få i kommunen. Beakta denna landskapskvalitet vid exploatering.

Övriga tillägg i landskapet

- Landskapet har generellt en tålighet för tillägg i landskapet eftersom den visuella påverkan är begränsad med korta siktlinjer inne i terrängen. Beakta att även om en anläggning kan inpassas i landskapet behöver vägar dit dras på ett terränganpassat sätt för att integreras i landskapet.
- Beakta att tillägg som tillkommer på bergens krön kan få stor visuell effekt med långa siktlinjer.

7. Godslandskap

Landskapsvärden

- Slottsmiljön är av riksintresse för kulturmiljövården. Herrgårdslandskap med anor från 1400-talet, som utgör ett av de tydligaste exemplen i länet på godssystemets sociala och ekonomiska struktur, särskilt genom ett intressant byggnadsbestånd från 1800-talet.
- Destinationsvärde.

Rekommendationer

Tätortsutveckling

Inom landskapstypen finns inga tätorter.

Spridd bebyggelse

- Slå vakt om befintliga byggnader och bebyggelsestruktur, t.ex. arrendegårdar, kvarnmiljöerna runt Dalens ström och andra byggnader i landskapet.
- Vid nyetablering, använd gamla bebyggelselägen och komplettera enligt den historiskt spridda strukturen inom fideikommisset.

Större exploateringar

- Det storskaliga landskapet är tåligt om tillägg inordnar sig i godsstrukturen. Det kan vara tillkommande anläggningar såsom ekonomibyggnader eller annan verksamhet i större skala. Beakta kulturmiljövården uttryckta bl.a. i riksintresset. Arkeologiska insatser kan vara aktuella vid byggnation på äldre tomter.

Övriga anspråk i landskapet

- Landskapstypen/karaktärsområdet är generellt tåligt för åtgärder i landskapet där hierarkin och den storskaliga förvaltningen är läsbar. Genom historien har många storskaliga sätt att nyttja fastigheten givit spår i landskapet. Beakta godsstrukturen och kulturmiljövården uttryckta bl.a. i riksintresset.

8. Älvdalslandskap

Landskapsvärden

- Göta älvdal har en särställning som landskapsform och landskapselement i Västsverige. Den har genom historien varit färdväg, kraftkälla och vattenförsörjare och skapat identitet i de bygder som formats kring älven. Detta utgör grunden för det landskapliga värdet.
- Upplevelsevärdet av den dramatiska älvdalen med dess branta sidor är starkt.
- Rekreationsvärden i naturreservaten samt som närrecreation till Trollhättan med idrottsplats, bollplaner och pulkabacke söder om Ryrbäcken.
- Kulturmiljövärden kopplade till Åkerström och Stubbered med direkt koppling till älven i funktion, läge och uttryck.
- Höga naturmiljövärden i Åkerströms och Ryrbäckens naturreservat.

Rekommendationer

Tätortsutveckling

Inom landskapstypen finns inga tätorter. Trollhättans tätorts utvidgning söder ut begränsas av Ryrbäckens naturreservat.

Spridd bebyggelse

- Inom Stubbered och Åkerström finns möjlighet för komplettering av enstaka bebyggelse med beaktande av kulturmiljövärden på platserna, terränganpassning, och bebyggelsens utseende. Studera utformning/arkitektur noga och ta hänsyn till skala, typologi, färgsättning etc.
- Tillkommande bebyggelse längs älvens sydöstra sida bör underordna sig älvdalens terräng. Beakta terränganpassning, löv- och barrskogsmiljöer, kulturhistoriska samband, tysta områden med rekreativa värden både avseende bebyggelsens lokalisering och vägars dragning.

Större exploateringar

- Landskapstypen/karaktärsområdet är känsligt för större exploateringar. På grund av den dramatiska topografin kan sådana tillägg endast komma till på älvens sydöstra sida, på krönet. Här får exploateringar stor visuell påverkan och innebär ett strukturbrott eftersom karaktären på bebyggelse i landskapet idag är småskalig. Större exploateringar bör helt undvikas.

Övriga anspråk i landskapet

- Landskapstypen är storskaligt och är tåligt för tillägg som underordnar sig den övergripande strukturen och topografin. Beroende på var i karaktärsområdet en förändring är aktuell behöver anpassning ske till de värden som framgår av tidigare punkter rörande kulturmiljöer, typologi, rekreativmiljöer etc.

Källor

Litteratur

Europarådet (2000), Europeisk landskapskonvention, 2000-10-20

Kulturmiljöprogram, Trollhättans kommun: antagen av kommunfullmäktige den 24 februari 1992. (1992). Trollhättan: Enheten för strategisk planering, Trollhättans kommun

Lantmäteriets historiska kartor, O128-12:1, 1689 Norra Björke socken Prästtorp nr 1 Geometrisk avmätning

Larsson, Anton (2023). Landslide archaeology: past hazards and disasters in the Göta river valley and beyond. Diss. (sammanfattning) Stockholm : Stockholms universitet, 2023

Lega, Johanna (2014). Köpingen : en handelsplats från yngre järnålder: fastigheten Torpa 3.3 och 3:11 : arkeologisk efterundersökning. Lödöse: Västarvet kulturmiljö ; Lödöse museum

Länsstyrelsen i Västra Götalands län, Göteborgs stadsmuseum & Västarvet (2014), Fritid genom arbetet : Företags- och fackföreningsägda semesteranläggningar i Västra Götaland

Mascher, Catharina (red.) (2002). Agrarhistorisk landskapsöversikt: Västergötland och Dalsland. Göteborg: Länsstyrelsen Västra Götaland

Trafikverket (2012), Landskap i långsiktig planering : Pilotstudie i Västra Götaland, publikationsnummer 2011:122

Trafikverket (2017), Landskapet är arenan, publikationsnummer 2017:180

Trollhättans kommun, Enheten för strategisk planering, Miljö- och hälsoskyddskontoret (1991), Naturvårdsplan, antagen 1992-02-24

Trollhättans kommun, Miljökontoret (2002), Biotopkartering och inventering av vattendrag inom Slumpåns vattensystem, Hushållningssällskapet, Rapport 16

Trollhättans Stad (2015), Landskapsekologisk analys av Trollhättans kommun, Ecocom, rapport 2015:1

Trollhättans Stad (2023), Jordbruksmarkens värden i Trollhättans kommun, Hushållningssällskapet Västra

Trollhättans Stad, Kultur- och fritidsförvaltningen (2020), Friluftsplan för Trollhättan, Antagen av KF 2020-11-23

Värdefulla odlingslandskap i Älvsborgs län. (1994). Vänersborg: Länsstyrelsen. i Älvsborgs län

Webbsidor

Jordbruksverket (2021) Ängs- och betesmarksinventeringen,
<https://www.geodata.se/geodataportal/en/srv/swe/catalog.search#/metadata/ff565c7e-24dc-4e5b-93a7-3ca181f912bb>

Fornsök, Riksantikvarieämbetet, <https://app.raa.se/open/fornsok/>

Gårdhems hembygdsförening, Veland station: <https://www.hembygd.se/gardhem/plats/318571/picture/2384132>

Historiska kartor, Lantmäteriet, <https://historiskakartor.lantmateriet.se/>

Länsstyrelsen Västra Götaland, Halle-Hunnebergs rasbranter: <https://www.lansstyrelsen.se/vastra-gotaland/besoksmal/naturreservat/Halle-Hunnebergs-rasbranter.html?sv.target=12.382c024b1800285d5863a-8b2&sv.12.382c024b1800285d5863a8b2.route=/&searchString=&counties=&municipalities=&reserveTypes=&natureTypes=&accessibility=&facilities=&sort=none>

Länsstyrelsen Västra Götalands län, Informationskartan Västra Götaland: <https://ext-geoportal.lansstyrelsen.se/standard/?appid=023f6dde755f41c5a719b111ddfb80ed>

Platåbergens geopark, Hunneberg: <https://www.platabergensgeopark.se/15-plataberg/hunneberg/>

Sveriges Geologisk Undersökning (SGU), Kartvisaren: Jordartskarta 1:25 000–1:100 000; Torv; Berggrund 1:50 000–1:250 000: <https://apps.sgu.se/kartvisare/>

Vatteninformationssystem Sverige (VISS), Enkla vattenkartan: <https://viss.lansstyrelsen.se/Maps.aspx>

Vindbrukskollen, Energimyndigheten, <https://vbk.lansstyrelsen.se/>

RADAR